

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ Ζ'—1933
ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 16 ΙΟΥΛΙΟΥ 1933

ΤΕΥΧΟΣ 168

ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ

Η ΠΟΛΙΣ

Είπες· «Θὰ πάγω σ' ἄλλη γῆ, θὰ πάγω σ' ἄλλη θάλασσα.
Μιά πόλις ἄλλη θὰ βρεθεῖ καλλίτερη ἀπὸ αὐτή.
Κάθε προσπίθεια μου μὰ κατωδίχη εἶναι γραφή·
κ' εἶν' ἡ καρδιά μου—σὰν νεκρὸς—θαμένη.
Ὁ νοῦς μου ὡς πότε μὲς στὸν μαρασμὸν αὐτὸν θὰ μένει.
Ὅπου τὸ μάτι μου γυρίσω, ὅπου καὶ ἂν δῶ
ἐρείπει μαῦρα τῆς ζωῆς μου βλέπω ἐδῶ,
ποῦ τόσαι χρόνια πέρασα καὶ ρήμαξι καὶ χάλισα.»

Καινούριους τόπους δὲν θὰ βρεῖς, δὲν θὰ βρεῖς ἄλλες θάλασσες.
Ἡ πόλις θὰ σὲ ἀκολουθεῖ. Στους δρόμους θὰ γυρνᾷς
τοὺς ἴδιους. Καὶ σὰς γειτονιὲς εἰς ἴδιες θὰ γερνᾷς·
καὶ μὲς σὰς ἴδια σπίτια αὐτὰ θ' ἀσπρῖζεις.
Πάντα στήν πόλι αὐτῇ θὰ φθάνεις. Γιὰ τὰ ἄλλου—μὴ ἐλπίζεις—
δὲν ἔχει πλοῖο γιὰ σέ, δὲν ἔχει ὁδὸ.
Ἔτσι ποῦ τῆ ζωῆ σου ρήμαξες ἐδῶ
στήν κόχη τούτη τὴν μικρὴ, σ' ἕλην τὴν γῆ τὴν χάλισες.

ΗΔΟΝΗ

Χαρὰ καὶ μύρο τῆς ζωῆς μου ἡ μνήμη τῶν ὥρων
ποῦ ἠῶρα καὶ ποῦ κράτηξα τὴν ἡδονὴ ὡς τὴν ἠθελα.
Χαρὰ καὶ μύρο τῆς ζωῆς μου ἐμένα, ποῦ ἀποστράφηκα
τὴν κάθε ἀπόλαυσιν ἐρώτων τῆς ρουτίνας.

ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ

Σὺν ἔξαφνα, ὦρα μεσάνυχτ', ἀκουσθεῖ
 ἀόρατος θίασος νὰ περνᾷ
 μὲ μουσικὲς ἐξαίσιες, μὲ φωνᾶς—
 τὴν τύχη σου ποῦ ἐνδίδει πιά, τὰ ἔργα σου
 ποῦ ἀπέτυχαν, τὰ σχέδια τῆς ζωῆς σου
 ποῦ βγῆκαν ὅλα πλάνες, μὴ ἀνοφέλετα θρηνησεις.
 Σὺν ἔτοιμος ἀπὸ καιρὸ, σὰ θαρραλέος,
 ἀποχαιρέτα την, τὴν Ἀλεξάνδρεια ποῦ φεύγει.
 Πρὸ πάντων νὰ μὴ γελασθεῖς, μὴν πεῖς πῶς ἦταν
 ἓνα ὄνειρο, πῶς ἀπατήθημεν ἡ ἀκοή σου·
 μάταιες ἐλπίδες τέτοιες μὴν καταδεχθεῖς.
 Σὺν ἔτοιμος ἀπὸ καιρὸ, σὰ θαρραλέος,
 σὰν ποῦ ταιριάζει σε ποῦ ἀξιώθηκες μιά τέτοια πόλι,
 πλησίασε σταθερὰ πρὸς τὸ παράθυρο,
 καὶ ἀκουσε μὲ συγκίνησιν, ἀλλ' ὄχι
 μὲ τῶν δειλῶν τὰ παρακάλια καὶ παράπονα,
 ὡς τελευταῖα ἀπόλαυσι τοὺς ἤχους,
 τὰ ἐξάσια ὄργανα τοῦ μυστικοῦ θιάσου,
 καὶ ἀποχαιρέτα την, τὴν Ἀλεξάνδρεια ποῦ χάνεις.

ΕΝ ΠΟΛΕΙ ΤΗΣ ΟΣΡΟΗΝΗΣ

Ἄπ' τῆς ταβέρνας τὸν καινῶ μᾶς φέραν πληγωμένο
 τὸν φίλον Ρέμωννα χθὲς περὶ τὰ μεσάνυχτα.
 Ἄπ' τὰ παράθυρα ποῦ ἀφίσαμεν ὀδάνοιχτα,
 τ' ὦραῖο του σῶμα στὸ κρεβάτι φώτιζε ἡ σελήνη.
 Εἴμεθα ἓνα κρᾶμα ἐδῶ· Σύροι, Γραικοί, Ἀρμένιοι, Μῆδοι.
 Ἐτέτοιος καὶ ὁ Ρέμων εἶναι. Ὅμως χθὲς σὰν φώτιζε
 τὸ ἐρωτικό του πρόσωπο ἡ σελήνη,
 ὁ νοῦς μας πῆγε στὸν πλατωνικὸ Χαριμῖδη.

ΕΝ ΤΗΙ ΟΔΩΙ

Τὸ συμπαθητικὸ του πρόσωπο, κομμάτι ὄχρῳ·
 τὰ καστανά του μάτια, σὰν κομένα·
 εἴκοσι πέντ' ἐτῶν, πλὴν μοιάζει μᾶλλον εἴκοσι·
 μὲ κάτι καλλιτεχνικὸ στὸ ντύσιμό του
 —τίποτε χρῶμα τῆς κραβάτας, σχῆμα τοῦ κολλάρου—
 ἀσκόπως περπατεῖ μὲς στὴν ὁδὸ,
 ἀκόμη σὰν ὑπνωτισμένος ἀπ' τὴν ἄνομη ἡδονή,
 ἀπὸ τὴν πολὺ ἄνομη ἡδονὴ ποῦ ἀπέκτησε.

Ο ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ, ΟΡΩΝ ΟΛΙΓΩΡΙΑΝ

«Ὁρῶν οὖν πολλὴν μὲν ὀλιγορῖαν οὖσαν
 «ἡμῖν πρὸς τοὺς θεοὺς» — λέγει μὲ ὕφος σοβαρὸν.
 Ὁλιγορῖαν. Μὰ τί περίμενε λοιπόν;
 Ὅσο ἤθελεν ἄς ἔκαμνεν ὀργάνωσι θρησκευτικῇ,
 ὅσο ἤθελεν ἄς ἔγραφε στὸν ἀρχιερεῖ Γαλατίας,
 ἢ εἰς ἄλλους τοιούτους, παροτρύνων καὶ ὀδηγῶν.
 Οἱ φίλοι του δὲν ἦσαν Χριστιανοί·
 αὐτὸ ἦταν θετικόν. Μὰ δὲν μποροῦσαν κιάλας
 νὰ παίζουσαν σὰν καὶ αὐτόνα (τὸν Χριστιανομαθημένο)
 μὲ σύστημα καινούριας ἐκκλησίας,
 ἀστεῖον καὶ στήν σύλληψιν καὶ στήν ἐφαρμογή.
 Ἕλληνες ἦσαν ἐπὶ τέλους. Μηδὲν ἄγαν, Ἀὔγουστε.

ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΠΟΛΕΜΗΣΑΝΤΕΣ

Ἄνδρεῖοι σεῖς ποῦ πολεμήσατε καὶ πέσατ' εὐκλεῶς
 τοὺς πανταχοῦ νικῆσαντας μὴ φοβηθέντες.
 Ἄμωμοι σεῖς, ἂν ἔπταισαν ὁ Δάιος καὶ ὁ Κριτόλαος.
 Ὅταν θὰ θέλουσαν οἱ Ἕλληνες νὰ καυχηθοῦν,
 «Ἐτέτοιους βγάζει τὸ ἔθνος μας» θὰ λένε
 γιὰ σᾶς. Ἔτσι θαυμάσιος θάνατι ὁ ἔκαινός σας.—

Ἐγράφη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ Ἀχαιοῦ
 ἑβδομον ἔτος Πτολεμαίου, Λαθύρου.

Η ΑΡΧΗ ΤΩΝ

Ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ἐκνομῆς τῶν ἡδονῆς
 ἐγένεν. Ἄπ' τὸ στρωμνὴ σηκωθῆκαν,
 καὶ βιαστικὰ ντύνονται χωρὶς νὰ μιλοῦν.
 Βγαίνουνε χωριστά, κρυφὰ ἀπ' τὸ σπίτι· καὶ καθὼς
 βαδίζουνε κάπως ἀνήσυχτα στὸν δρόμο, μοιάζει
 σὰν νὰ ὑποψιάζονται ποῦ κάτι ἀπάνω τῶν προοιδαίνει
 σὲ τί εἶδος κλίτην ἔπεσαν πρὸ ὀλίγου.

Πλὴν τοῦ τεχνίτου πῶς ἐκέρδισε ἡ ζωή.
 Αὔριο, μεθαύριο, ἢ μετὰ χρόνια θὰ γραφοῦν
 οἱ στίχ' οἱ δυνατοὶ ποῦ ἐδῶ ἦταν ἡ ἀρχὴ τῶν.

ΙΘΑΚΗ

Σὰ βγεῖς στὸν πηγαμιὸ γιὰ τὴν Ἰθάκη,
 νὰ εὐχῆσαι νᾶναι μακρὺς ὁ δρόμος,
 γεμάτος περιπέτειες, γεμάτος γνώσεις.
 Τοὺς Λαιστρυγῶνας καὶ τοὺς Κύκλωπας,
 τὸν θημιωμένο Ποσειδῶνα μὴ φοβᾶσαι,
 τέτοια στὸν δρόμο σου ποτὲ σου δὲν θὰ
 [βρεῖς,

ἂν μὲν' ἡ σκέψις σου ὑψηλὴ, ἂν ἐκλεκτὴ
 συγκίνησις τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα σου
 [ἀγγίξει.

Τοὺς Λαιστρυγῶνας καὶ τοὺς Κύκλωπας,
 τὸν ἄγριο Ποσειδῶνα δὲν θὰ συναντήσεις,
 ἂν δὲν τοὺς κουβανεῖς μὲς στὴν ψυχὴ σου,
 ἂν ἡ ψυχὴ σου δὲν τοὺς στήνει ἔμπροσ σου.

Νὰ εὐχῆσαι νᾶναι μακρὺς ὁ δρόμος.
 Πολλὰ τὰ καλοκαιρινὰ πρωῖνὰ νὰ εἶναι
 ποῦ μὲ τὶ εὐχρηστίαι, μὲ τὶ χαρὰ
 θὰ μπαίνεις σὲ λιμένας πρωτοειδωμένους·
 νὰ σταματήσεις σ' ἔμπορεῖα Φοινικῶν,
 καὶ τὲς καλὲς πραγμάτειες ν' ἀποκτήσεις,
 σεντέφια καὶ κοράλλια, κεχριμπάρια κ'
 [ἔβενους,

καὶ ἡδονικὰ μυρωδικὰ κάθε λογῆς,
 ὅσο μπορείς πιὸ ἄφθονα ἡδονικὰ μυρωδικὰ·
 σὲ πόλεις Αἰγυπτιακὲς πολλὲς νὰ πᾶς,
 νὰ μάθεις καὶ νὰ μιᾶθεις ἀπ' τοὺς σπου-
 [δασμένους.

Πάντα στὸν νοῦ σου νάχεις τὴν Ἰθάκη.
 Τὸ φθιάσιμον ἔκαστ' εἶν' ὁ προορισμὸς σου.
 Ἄλλὰ μὴ βιάζεις τὸ ταξεῖδι διόλου.
 Καλλίτερα χρόνια πολλὰ νὰ διαρκέσει
 καὶ γέρος πᾶ ν' ἀράξεις στὸ νησί,
 πλούσιος μὲ ὅσα κέρδιες στὸν δρόμο,
 μὴ προσδοκῶντας πλοῦτη νὰ σὲ δώσει ἡ
 [Ἰθάκη.

Ἡ Ἰθάκη σ' ἔδωσε τ' ὄρατο ταξεῖδι.
 Χωρὶς αὐτὴν δὲν θ' ἀβγαίνεις στὸν δρόμο.
 Ἄλλα δὲν ἔχει νὰ σὲ δώσει πιά.

Κι ἂν πτωχὴ τὴν βρεῖς, ἡ Ἰθάκη δὲν σὲ
 [γέλασε.

Ἔτσι σοφὸς ποῦ ἔγινες, μὲ τόση πείρα,
 ἤδη θὰ τὸ κατάλαβες ἡ Ἰθάκη τί ση-
 [μαίνουν.

Η ΣΥΝΟΔΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ

Ἄλλοτε ὁ Δάμων ὁ τεχνίτης (ἄλλον πιὸ ἱκανὸ
 στὴν Πελοπόννησο δὲν ἔχει) εἰς κυρταῖο
 μάομαρο ἐπεξεργάζεται τὴν συνοδεία
 τοῦ Διονύσου. Ὁ Θεὸς μὲ θεσπεσία
 δόξαν ἔμπροσ, μὲ δύναμι στὸ βᾶδισμά του.
 Ὁ Ἄκρατος πίσω. Στὸ πλάγι τοῦ Ἄκρατου
 ἡ Μέθη χύνει στοὺς Σατύρους τὸ κρασί
 ἀπὸ ἀμφορέα ποῦ τὸν στέφονγε κισσοί.
 Κοντὰ τῶν Ἰδύοινοσ ὁ μαλθακός,
 τὰ μάτια του μισοκλειστά, ὑπνωτικὸς.
 Καὶ παρακάτω ἔρχοντ' οἱ τραγουδιστὰι
 Μόλπος κ' Ἑδυμελής· κὶ ὁ Κῶμος ποῦ ποτὲ
 νὰ σβύσει δὲν ἀφίνει τῆς πορείας τὴν σεπτὴ
 λαμπάδα ποῦ βαστᾶ· καί, σεμνοτάτη, ἡ Τε-
 [λετή.—

Αὐτὰ ὁ Δάμων κάμνει. Καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ
 ὁ λογισμὸς του κάθε τόσο μελετᾷ
 τὴν ἀμοιβή του ἀπὸ τῶν Συρακουσῶν
 τὸν Βασιλέα, τρία τάλαντα, πολὺ ποσόν.
 Μὲ τ' ἄλλα του τὰ χρήματα κὶ αὐτὰ μαζὺ
 σὰν μποῦν, ὡς εὐπορος σπουδαῖα πιά θὰ ζεῖ,
 καὶ θὰ μπορεῖ νὰ πολιτευέται—χαρὰ! —
 κὶ αὐτὸς μὲς στὴν βουλή, κὶ αὐτὸς στὴν
 [ἀγορά.

ΟΤΑΝ ΔΙΕΓΕΙΡΟΝΤΑΙ

Προσπάθησε νὰ τὰ φυλάξεις, ποιητή,
 ὅσο κι' ἂν εἶναι λίγα αὐτὰ ποῦ σταματοῦνται.
 Τοῦ ἔρωτισμοῦ σου τὰ ὄραματα.
 Βαλ' τα, μισοκρυμμένα, μὲς τὲς φράσεις σου.
 Προσπάθησε νὰ τὰ κρατήσεις, ποιητή,
 ὅταν διεγείρονται μὲς τὸ μυαλό σου
 τὴν νύχτα, ἢ μὲς τὴν λάμψη τοῦ μεσημεριοῦ.

ΤΑ ΒΗΜΑΤΑ

Σ' ἐβένινο κρεββάτι στολισμένο
 μὲ κοραλλένιους ἀετούς, βαθεῖα κοιμᾶται
 ὁ Νέρων—ἀσυνείδητος, ἥσυχος, κ' εὐτυχής·
 ἀκμαῖος μὲς στὴν εὐρωστία τῆς σαρκός,
 καὶ στῆς νεότητος τ' ὄρατο σφραῖγος.

Ἄλλα στὴν αἴθουσα τὴν ἀλαβιάστρινη ποῦ
 [κλείνει

τῶν Ἀθηνοβίβρων τὸ ἀρχαῖο λαγάριο
 τί ἀνήσυχτοι ποῦ εἶν' οἱ Λάρητές του.
 Ἰσχυροὶ οἱ σπιτικοὶ μικροὶ θεοί,
 καὶ προσπαθοῦν τ' ἀσήμαντὰ των σώματα
 [νὰ κρύψουν.

Γιατὶ ἄκουσαν μιὰ ἀπαίσια βοή,
 θανάσιμη βοή τὴν σιάλα ν' ἀνεβαίνει,
 βήματα σιδερένια ποῦ τραντάζουν τὰ σκαλιά·
 Καὶ λιγοθυμισμένοι τώρα οἱ ἄθλιοι Λά-
 [ρητες,

μέσα στὸ βᾶθος τοῦ λαγάριου χώνονται,
 ὁ ἕνας τὸν ἄλλονα σκουντᾶ καὶ σκουν-
 [τουφλᾶ,

ὁ ἕνας μικρὸς θεὸς πᾶνω σιτὸν ἄλλον πέφτει
 γιατί κατάλαβαν τί εἶδος βοῆ εἶναι τούτη,
 τάννοιωσαν πᾶ τὰ βήματα τῶν Ἑρρινύων.

ΓΚΡΙΖΑ

Κυττάζοντας ἕνα ὀπίλλιο μισὸ γκριζο
 θυμῆθηκα δυὸ ὄρατῖν γκριζὰ μάτια
 ποῦ εἶδα· θᾶναι εἴλοσι χρόνια κρίν. . .

Γιὰ ἕναν μῆνα ἀγαπηθήκαμε.
 Ἐπειτα ἔφυγε θαρρῶ στὴ Σμύρνη,
 γιὰ νὰ ἐργασθεῖ ἐκεῖ καὶ πιά δὲν ἴδωθῆκαμε.

Θ' ἀσχήμισιν—ἂν ζεῖ—τὰ γκριζὰ μάτια·
 θὰ χάλασε τ' ὄρατο πρόσωπο.

Μνήμη μου, φύλαξέ τα σὺ ὡς ἦσαν.
 Καί, μνήμη, ὅτι μπορεῖς ἀπὸ τὸν ἔρωτά
 [μου αὐτόν,
 ὅτι μπορεῖς φέρε με πίσω ἀπόψι.

ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ

Ἡ κάμαρα ἦταν πτωχικὴ καὶ πρόστυχη,
 κρυμμένη ἐπάνω ἀπὸ τὴν ὑποπτη ταβέρνα.
 Ἀπ' τὸ παράθυρο φαίνονταν τὸ σοκάκι,
 τὸ ἀκάθαρτο καὶ τὸ στενὸ. Ἀπὸ κάτω
 ἤρχονταν ἡ φωνὲς κάτι ἐργατῶν
 ποῦ ἔπαιζαν χαρτιά καὶ ποῦ γλεντοῦσαν.

Κ' ἐκεῖ στὸ λαϊκὸ, τὸ ταπεινὸ κρεββάτι
 εἶχα τὸ σῶμα τοῦ ἔρωτος, εἶχα τὰ χεῖλη
 τὰ ἡδονικὰ καὶ ρόδινα τῆς μέθης—
 τὰ ρόδινα μιᾶς τέτοιας μέθης, ποῦ καὶ τώρα
 ποῦ γράφω, ἔπειτ' ἀπὸ τόσα χρόνια ἴ,
 μὲς στὸ μονῆρες σπίτι μου, μεθῶ ξανά.

ΑΠ' ΤΕΣ ΕΝΝΙΑ

Δώδεκα καὶ μισή. Γρήγορα πέρασεν ἡ ὥρα
 ἀπ' τὲς ἔννια ποῦ ἀναψα τὴν λάμπα,
 καὶ κάθισα ἐδῶ. Κάθουμιουν χωρὶς νὰ
 [διαβάζω,
 καὶ χωρὶς νὰ μιλῶ. Μὲ ποιῶνα νὰ μιλήσω
 κατάμιονος μέσα στὸ σπίτι αὐτό.

Τὸ εἶδωλον τοῦ νέου σώματός μου,
 ἀπ' τὲς ἔννια ποῦ ἀναψα τὴν λάμπα,
 ἦλθε καὶ μὲ ἤθερε καὶ μὲ θύμησε
 κλειστὲς κάμαρες ἀρωματισμένες,
 καὶ περιουμένην ἡδονὴν—τὶ τολμηρὴ ἡδονή!
 Κ' ἐπίσης μ' ἔφερε στὰ μάτια ἔμπροσ,
 δρόμους ποῦ τώρα ἔγιναν ἀγνώριστοι,
 κέντρα γεμάτα κίνησι ποῦ τέλεψαν,
 καὶ θέατρα καὶ καφενεῖα ποῦ ἦσαν μιὰ
 [φορᾶ.

Τὸ εἶδωλον τοῦ νέου σώματός μου
 ἦλθε καὶ μ' ἔφερε καὶ τὰ λυπητερά·
 κένθη τῆς οἰσιογένειας, χωρισμοί,
 αἰσθημάτων δικῶν μου, αἰσθημάτων
 τῶν πεθαμένων τόσο λίγο ἐκτιμηθέντα.

Δώδεκα καὶ μισή. Πῶς πέρασεν ἡ ὥρα.
 Δώδεκα καὶ μισή. Πῶς πέρασαν τὰ χρόνια.

Ο ΗΛΙΟΣ ΤΟΥ ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΟΣ

Τὴν κίμαρην αὐτή, πόσο καλὰ τὴν ξέρω.
Τώρα νοικιάζονται καὶ αὐτὴ κ' ἡ πλαγινὴ
γιὰ ἐμπορικὰ γραφεῖα. "Ὅλο τὸ σπῆτι ἔγινε
γραφεῖα μεσιτῶν, κ' ἐμπόρων, κ' ἔταιρειες.

Ἄ ἡ κίμαρην αὐτή, τί γνώριμη ποῦ εἶναι.

Κοντὰ στὴν πόρτα ἐδῶ ἦσαν ὁ κινναπές,
κ' ἐμπρός του ἓνα τουρκικὸ χαλί·
σινὰ τὸ ράφι μὲ δυὸ βάζα κίτρινα.
Δεξιὰ ὄχι, ἀντικρὺ, ἓνα ντολάπι μὲ κα-
[θρέπτη.

Στὴ μέση τὸ τραπέζι ὅπου ἔγραφε
κ' ἡ τρεῖς μεγάλες ψάθινες καρέγλες.
Πλάι στὸ παράθυρο ἦταν τὸ κρεββάτι,
ποῦ ἀγαπηθήκαμε τόσες φορές.

Θὰ βρίσκονται ἀκόμη τὰ καυμένα πουθενά.

Πλάι στὸ παράθυρο ἦταν τὸ κρεββάτι·
ὁ ἥλιος τοῦ ἀπογεύματος τῶφθανε ὡς τὰ
[μισά.

... Ἀπόγευμα, ἡ ὥρα τέσσερες, εἴχαμε
[χωρισθεῖ
γιὰ μιὰ ἐβδομάδα μόνο... Ἄλλοῖμονον,
ἡ ἐβδομάς ἐκείνη ἔγινε παντοτινὴ.

ΙΩΝΙΚΟΝ

Γιατί τὰ σπίασαμε τ' ἀγάλματά των,
γιατί τοὺς διώξαμεν ἀπ' τοὺς νιούς των,
διόλου δὲν πέθαναν γι' αὐτὸ οἱ θεοί.
Ὡ γῆ τῆς Ἰωνίας, σένα ἀγαποῦν ἀκόμη,
σένα ἡ ψυχές των ἐνθυμοῦνται ἀκόμη.
Σὰν ξημερώνει ἐπάνω σου πρωῖ ἀνθουστιά-
[τικο
τὴν ἀτμοσφαιρὰ σου περνᾷ σφραῖγος ἀπ' τὴν
[ζωή των·

καὶ κάποι' ἀλθερία ἐφηβικὴ μορφῆ,
ἀόριστη, μὲ διάβα γρήγορο,
ἐπάνω ἀπὸ τοὺς λόφους σου περνᾷ.

ΕΤΣΙ ΠΟΛΥ ΑΤΕΝΙΣΑ

Τὴν ἐμορφιά ἔτσι πολὺ ἀτένισα,
ποῦ πλήρης εἶναι αὐτῆς ἡ ὄρασίς μου.

Γραμμὲς τοῦ σώματος. Κόκκινα χεῖλη.
[Μέλη ἡδονικά.
Μαλλιά σὰν ἀπὸ ἀγάλματα ἑλληνικὰ παρ-
[μένα·

πάντα ἔμορφα, καὶ ἀχτένιστα σὰν εἶναι,
καὶ πέφτουν, λίγο, ἐπάνω στ' ἄσπρα μέτωπα.
Πρόσωπα τῆς ἀγάτης, ὅπως τὰ θελεν
ἡ ποίησίς μου... μὲς στὲς νύχτες τῆς νεό-
[τητός μου,
μέσα στὲς νύχτες μου, κρυφά, συναντημένα...

ΘΥΜΗΣΟΥ, ΣΩΜΑ...

Σῶμα, θυμήσου ὄχι μόνο τὸ πόσο ἀγαπή-
[θηκες,

ὄχι μονάχι τὰ κρεββάτια ὅπου πλάγιασες,
ἀλλὰ κ' ἐκεῖνες τὲς ἐπιθυμίες ποῦ γιὰ σένα
γυάλιζαν μὲς στὰ μάτια φανερά,
κ' ἐτρέμανε μὲς στὴ φωνή — καὶ κάποιο
τυχαῖον ἐμπόδιο τὲς ματαίωσε.

Τώρα ποῦ εἶναι ὄλα πιά μέσα στὸ παρελθόν,
μοιάζει σχεδὸν καὶ στὲς ἐπιθυμίες
ἐκεῖνες σὰν νὰ δόθηκες — πῶς γυάλιζαν,
θυμήσου, μὲς στὰ μάτια ποῦ σὲ κύτταζαν·
πῶς ἔτρεμαν μὲς τὴν φωνή, γιὰ σέ, θυμή-
[σου, σῶμα.

ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ 1903

Δὲν τὰ ἤθρα πιά ξανά — τὰ τόσο γρήγορα
[χαμένα...

τὰ ποιητικὰ τὰ μάτια, τὸ χλωμὸ
τὸ πρόσωπο... στὸ νύχτωμα τοῦ δρόμου...

Δὲν τὰ ἤθρα πιά — τ' ἀποκτηθέντα κατὰ
[τύχην ὅλως,

ποῦ ἔτσι εὐκόλα παρατήσα·
καὶ ποῦ κατόπι μὲ ἀγωνίαν ἤθελα.

Τὰ ποιητικὰ τὰ μάτια, τὸ χλωμὸ τὸ πρόσωπο,
τὰ χεῖλη ἐκεῖνα δὲν τὰ ἤθρα πιά.

ΤΑΚΗΣ ΚΑΛΜΟΥΧΟΣ

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

ΤΟΥ ΜΑΓΑΖΙΟΥ

Τὰ ντύλιξε προσεκτικὰ, μὲ τάξι
σὲ πράσινο πολύτιμο μετάξι.

Ἄπὸ ρουμπίνια ρόδι, ἀπὸ μαργαριτάρια κρῖνοι,
ἀπὸ ἀμεθύστους μενεξέδες. Ὡς αὐτὸς τὰ κρῖνει,

τὰ θέλησε, τὰ βλέπει ὄραϊα· ὄχι ὅπως στὴν φύσι
τὰ εἶδεν ἢ τὰ σπούδασε. Μὲς στὸ ταμεῖον θὰ τ' ἀφρίσει,

δειγμὰ τῆς τολμηροῦς δουλειᾶς του καὶ ἑκτανῆς.
Στὸ μαγαζὶ σὰν μπεῖ ἀγοραστὴς κανεῖς

βγαίξει ἀπ' τὲς θῆκες ἄλλα καὶ πουλεῖ — περίφημα στολίδια —
βραχιόλια, ἀλυσίδες, περιδέσματα καὶ δαχτυλίδια.

ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ

— Τί περιμένουμε στὴν ἀγορὰ συναθροισμένοι;
Εἶναι οἱ βάρβαροι νὰ φθάσουν σήμερα.

— Γιατί μέσα στὴ Σύγκλητο μιὰ τέτοια ἀπραξία;
Τί κάθονται οἱ Συγκλητικοὶ καὶ δὲν νομοθετοῦνε;
Γιατί οἱ βάρβαροι θὰ φθάσουν σήμερὰ,
Τί νόμους πλιὰ νὰ κάμουν οἱ Συγκλητικοί;
Οἱ βάρβαροι σὰν ἔρθουν θὰ νομοθετήσουν.

— Γιατί ὁ αὐτοκράτωρ τόσο προῦ σημαίνει,
καὶ κάθεται αὐτῆς πόλεως τὴν πῶ μεγάλη πύλη,
στὸν δρόμο ἐπίνω, ἐπίσημος, φορώντας τὴν κορώννα;

Γιατί οἱ βάρβαροι θὰ φθάσουν σήμερα,
κι ὁ αὐτοκράτωρ περιμένει νὰ δεχτῆ
τὸν ἀρχηγό τους. Μάλιστα ετοίμασε
γιὰ νὰ τὸν δώσῃ μιὰ περγαμηνή. Ἐκεῖ
τὸν ἔγραψε τίτλους πολλοὺς κι' ὀνόματα.

— Γιατί οἱ δύο μας ὑπατοὶ κ' οἱ πρῶτοι ἐβγῆσαν
σήμερα μὲ τις κόκκινες τις κεντημένες τόγιες,
γιατὶ βραχιόλια φόρεσαν μὲ τόσους ἀμειψάτους
καὶ διαχτυλίδια μὲ λιμπρὰ γυαλιστερὰ σμαριίγδια;

Γιατί οἱ βάρβαροι θὰ φθάσουν σήμερα;
κι αὐτοὶ βαριοῦνται εὐφραδίες καὶ δημηγορίες.

— Γιατί ν' ἀρχίσῃ μονομαχία αὐτὴ ἡ ἀνησυχία
κ' ἡ σύγκλησις (τὰ πρόσωπα τί σοβαρὰ τοῦ ἔγιναν!)
Γιατί ἀδειάζουν γρήγορα οἱ δρόμοι κ' οἱ πλατεῖες
κι' ὄλοι γυροῦν στὰ πλῆθια τῶν πολὺ συλλογισμένοι;

Γιατί ἐνύχτωσε κ' οἱ βάρβαροι δὲν ἦλθιν,
καὶ μερικοὶ ἔφθασαν ἀπ' τὰ σύνορα
καὶ εἶπανε πὼς βάρβαροι πιά δὲν ὑπάρχουν.
Καὶ τώρα τί θὰ γίνουμε χωρὶς βαρβάρους;
οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἦσαν μιὰ κάποια λύσις.

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

ΠΩΣ ΤΟΝ ΒΛΕΠΩ

Γιὰ τὸ κριτικὸ ἀντίκρουμα ἐνὸς ἔργου τέχνης, φκντάζομαι πὼς ὁ καθένας ἔχει τὸ δικό του τρόπο. Ἄλλοι πρῶτα κρίνουν καὶ ὕστερ' ἀγαποῦν, ἄλλοι πρῶτα ἀγαποῦν ἕνα ἔργο τέχνης καὶ ὕστερα προσπαθοῦν νὰ βροῦν τὸ λόγο τῆς ἀγάπης τους. Ἐγὼ ἀκολουθῶ τὸ δεύτερο. Δὲν ξέρω ἂν εἶναι ζήτημα ἰδιοσυγκρασίας, συνήθειας ἢ τύχης. Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι — εἶναι ἕνας τρόπος ποῦ μοῦ βολεῖ περισσότερο. Ἐμπιστεύομαι πρῶτα στὴν καθαρὴ μου ἐντύπωση καὶ ὕστερα, ἂν εἶναι ἀνάγκη, προσπαθῶ νὰ τὴν ἐξελέγξω καὶ νὰ τὴ δικαιολογήσω. Δὲ θέλω νὰ πῶ πὼς αὐτὸς εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος. Ἐγὼ, ὅπως-δήποτε, ποτὲ δὲν ἔλαβα ἀφορμὴ νὰ μετανοήσω γιὰ τὴν προτίμησή μου. Ἐίμαι πάντα βέβαιος πὼς, ὅταν «κληθῶ εἰς ἀπολογία», δὲ θὰ μείνω ἀναπολόγητος.

Μὲ τὸν τρόπον αὐτό, θυμοῦμαι, πρωτοαντίκρουσα καὶ τὴν ποίησιν τοῦ Γρυπάρη.

— Ὡραία ποιήματα. . . εἶπα σ' ἕνα φίλο, ποῦ εἶχαμε διαβάσει μαζί, πρωτοδημοσιευμένους στὴν παλιά «Ἔστια», τοὺς «Σικαριαλοὺς καὶ Ἐρρακότες» τοῦ ἀγνωστοῦ ἀκόμα σ' ἐμᾶς ποιητῆ.

— Γιατί εἶναι ὦραϊα; μὲ ρώτησε, μὲ κάποιους δισταγμοὺς, ὁ φίλος.

Βρέθηκα σὲ πολὺ εὐσκόλη θέση. Κ' ἐγὼ δὲν ἤξερα γιατί ἦταν ὦραϊα.

— Θὰ σκεφθῶ καὶ θὰ σοῦ ἀπαντήσω . . . τοῦ εἶπα.

Ἀκριβῶς δηλαδὴ, ὅπως οἱ κατηγορούμενοι στὴν ἀνάκριση ζητοῦν εἰκροειτεσσάρων ἢ σαρανταοκτῶ ὥρων προθεσμία γιὰ νὰ ετοίμασουν τὴν ἀπολογία τους, τὴ ζήτησα κ' ἐγὼ. Καὶ σὲ σαρανταοκτῶ ὥρες τὴν ὑπέβαλα. Ἦτανε μιὰ μελέτη μου γιὰ τὸ Γρυπάρη, ποῦ δημοσιεύθηκε, σὲ τρεῖς συνέχειες, στὸ περιοδικὸ «Κριτικὴ», ποῦ ἐβγαζαν τότε ὁ μακαρίτης Ἀξιώτης καὶ ὁ κ. Γ. Λαμπελέτ.

Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο πρωτοαντίκρουσα τὴν ποίησιν τοῦ Κωνσταντίνου Καβάφη.

Ἡ πρώτη μου ἐντύπωση, ὅπως καὶ γιὰ τὸ Γρυπάρη — ἀλλὰ γιὰ διαφορετικοὺς βέβαια λόγους — ἕνα εὐχάριστο ξάφνισμα. Ξάφνισμα ἀπὸ τὰ θέματά τους, ἀπὸ τὸ ὕφος τους, ἀπὸ τὸ στίχο τους, ἀπὸ τὴ γλώσσα τους. Ἄλλὰ γιατί εὐχάριστο; Ἄν μὲ ρωτοῦσε κανεὶς ἀμέσως, δὲ θὰ μπορούσα νὰ τοῦ πῶ τίποτε ὠρισμένο. Γιὰ τὴν πρώτη στιγμὴ μ' ἔβλεπε τὸ ξάφνισμα, αὐτὸ καθαυτό. Δὲ ζητοῦσα περισσότερο. Μήπως κάθε ξάφνισμα — ἐκτὸς ὅταν πληγώνη ἀμεσα τὸ γούστο μας δὲν εἶναι εὐχάριστο; Ὁ Γρυπάρης, ποῦ μὲ εἶχε πρωτοκατακτήσει κι' αὐτὸς μ' ἕνα ξάφνισμα, μούλεγε κάποτε ὅτι τὸ μεγαλύτερο θέλημα ποῦ πρωτοδοκίμασε ἀπ' τὸ διάβασμα τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἦτανε τὸ ξάφνισμα τῆς γλώσσας τῶν Ἑβδομήκοντα. Ἔτσι, κάθε φορὰ ποῦ συναντοῦσα ἕνα ποίημα τοῦ Καβάφη, τὸ διάβαζα καὶ τὸ ξαναδιάβαζα μὲ τὴ βεβαιότητα πὼς ἔχω μπροστά μου ἕνα ποιητῆ. Ἄν μοῦ ζητοῦσε κανεὶς νὰ τοῦ πῶ γιατί ὁ Καβάφης εἶναι ἕνας ποιητῆς καὶ δὲν εἶναι ἕνας ἀπλὸς φαρσέρ, δὲ θὰ μπορούσα νὰ τοῦ ἀπαντήσω. Ἀπομέσα μου ὅμως ἤμουν βέβαιος πὼς εἶναι ποιητῆς.

Ὅταν, σὲ μεταξὺ αὐτῶ, ζητοῦσα νὰ ἐξελέγξω τὴν πρώτη μου αὐτὴ ἐντύπωση, ὁμολογῶ ὅτι ἀπαντοῦσα πολλὰς δυσκολίες. Πὼς μπορεῖ νὰ εἶναι ἀληθινὸς ποιητῆς, ἔλεγα μέσα μου, ἕνας ἄνθρωπος ποῦ μεταχειρίζεται τοὺς πεζότερους τρόπους γιὰ νὰ ἐκφρασθῆ, ποῦ τὰ ποιήματά του πότε μοιάζουν μὲ κομμάτια ἀντιγραμμένα καταλέξη ἀπὸ τὴν Ἱστορία καὶ πότε μὲ faits divers ἐφημερίδας, καὶ ποῦ, προπάντων, ἔχει τέτοιο ἀνακάτωμα στὴ γλώσσα του, ὥστε νὰ μὴν καταλαβαίνῃ κανεὶς ἂν γράφῃ, κακῆ καθα-

Κ. ΜΑΛΕΑΣ

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

ρεύουσα, κακή δημοτική ή τή χειρότερη γλώσσα τῶν ἐφημερίδων πού γράφηκε ποτέ; Καί ὅμως, ξαναδιάβαζα τὰ ποιήματα αὐτά μέ καινούργια εὐχαρίστηση. Μ' ἔθελε, μ' ἔναν τρόπο παράξενο, καί ἡ πεζολογία τους καί ἡ ξεραῖλα τῶν θεμάτων τους, καί ἡ γλώσσα τους ἀκόμα ἡ ἀνακατωμένη καί ἀπροσδιόριστη. Κ' ἔφτανα στό συμπέρασμα πώς τὰ ποιήματα αὐτά δέ μπορούσαν νά γραφοῦν διαφορετικά, γιατί ἂν ἐγράφονταν διαφορετικά θά ἔπαυαν πιά νά εἶναι αὐτά καί, προπάντων, θά ἔπαυαν νά εἶναι ὠραία.

Αὐτός, ἐπιτέλους, ἦταν ὁ Καβάφης. Καί ὡς τέτοιος, ἦταν ἕνας ποιητής. Ἕνας ποιητής πού μέ τὸν τρόπο του συγκινοῦσε βαθειά, δημιουργοῦσε ψυχικές καταστάσεις καί κινούσε τή σκέψη σέ μυστικούς καί ὠραίους δρόμους. Ἀλλά, ἔταν φτάνη ἕνας δημιουργός σέ τέτοια ἀποτελέσματα, εἶναι ἀνάγκη νά ἐξετάση κανεῖς μέ τί μέσα τὸ κατορθώνει;

Ἄν ἐξετάση κανεῖς βαθύτερα, θά τά βρῆ, βέβαια, γιατί «ὅ,τι γίνεται, ἀπό κάποιο λόγο γίνεται», κατὰ τὸ φιλοσοφικό ἀπόφθεγμα. Καί τὸ μυστικό τῆς τέχνης τοῦ Καβάφης δέν εἶναι δύσκολο νά βρεθῆ. Θά εἶχα πολλή ἐπιθυμία νά τὸ ἀναζητήσουμε καί νά τὸ προσδιορίσουμε τὸ μυστικό αὐτό, μαζί μέ τὸν ἀναγνώστη. Καί θά τὸ βρῆκαμε — εἶμαι βέβαιος — καί στό θέματα τῆς προτίμησής του καί στή θεληματική του πεζολογία, πού δέν εἶναι παρά ἐκφραστικός τόπος, καί στήν ἐπιφανειακή του ξεραῖλα, πού σκεπάζει «δρασιές καί μόσκους», καί στό ἀνακάτωμα τῆς γλώσσας του, πού δέν εἶναι οὔτε τυχαίο, οὔτε ἀποτέλεσμα ἀναμελείας ἢ ἀμάθειας, ἀλλά ἕνας ἰδιότυπος καί περίτεχνος ἐκφραστικός τρόπος γιά τὸ φανέρωμα μιᾶς ἐκλεκτῆς καί ξέχωρης ποιητικῆς διάθεσης. Μιά τέτοια ὁμως προσπάθεια θά μάς ἐβγαζε ἀπό τὰ ὅρια τῆς στήλης αὐτῆς καί ἀπό τὸ χρονογραφικό χαρακτήρα τούτου τοῦ σημειώματος.

Στίς σύντομες καί πρόχειρες αὐτές γραμμές, πού ἡ στήλη μου μετέχει μ' αὐτές στό σημερινό ἐπιμνημόσυνο πανηγυρισμό τοῦ Κωνσταντίνου Καβάφης, ὁ σκοπός μου ἦταν νά πῶ ἀπλά — ἕνας φόρος στή μνήμη τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ ποιητῆ — πῶς τὸν βλέπω αὐτόν καί τὸ ἔργο του. Καί τὸν βλέπω σάν ἕνα ποιητῆ ἀπομονωμένο στόν ἐλεφάντινο πύργο του. Ἕναν ποιητῆ πού δέ θ' ἀποχτήση ποτέ μαθητές, γιατί δέν εἶναι βολετό ν' ἀποχτήση καί γιατί θά ἦταν ἐπικίνδυνο ν' ἀποχτήση. Στό τῆς οὐρανίας πού ἔχτισε, μέ τὴν ἐξωτική του τέχνη, γιά νά κατοικήση, θά μείνη πάντα θαυμαστός, ἀλλά πάντα μόνος.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

ΕΝΑΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Τὸ ἱστορικό ἄρθρο τοῦ κ. Γρ. Ξενοπούλου, τὸ πρῶτο πού γράφηκε γιά τὸν Καβάφη, δημοσιευμένο σὲ τὴ «Παναθηναία» τῆς 30ῆς Νοεμβρίου 1903.

Εἶναι πολὺς καιρὸς, δέκα ἰσως καί δώδεκα χρόνια, ἀφῆτου ἐδιόβασα εἰς κάποιον Ἡμερολόγιον τὸ πρῶτον του ποίημα. Ἐπεγράφετο «Ἰαραντινοί». Μία σύντομος, ταχυτάτη εἰκὼν λαοῦ διασκεδάζοντος ὑπὸ τὴν ἀπειλήν τῶν τυράννων του, καί τίποτε ἄλλο. Τὸ ποίημα δέν ἦτο βέβαια ἐξοχόν· ἀλλὰ πρέπει νά εἶχε κάτι τὸ ξεχωριστόν καί τὸ ἀσυνείθιστον, διότι τὸ ὄνομα πού εἶδα ἀπὸ κάτω, τὸ νέον καί ὅλως διόλου ἀγνωστον — Κωνσταντῖνος Π. Καβάφης — μοῦ ἐκαρφώθη ἀπὸ τότε. Καί ἀπὸ τότε ἀγαποῦσα νά διαβάζω ὅ,τι ἀπανταῦσα μέ αὐτὸ τὸ ὄνομα, ποιήματα πάντοτε, πολὺ ἀραιά, πολὺ σύντομα, μιὰ φορά τὸ χρόνο, ἀπὸ δέκα-εἴκοσι στίχους, πότε εἰς τὸ «Ἄστου», πότε εἰς τὸ «Ἡμερολόγιον» Σκόκου, πότε εἰς τὸν «Αἰγυπτιακὸν Ἀυτόν», καί μιάν φοράν εἰς τὰ «Παναθηναία».

Τὰ χρόνια περνοῦσαν, καί καθένα κάτι ἐπρόσθετεν εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν καί σκόρπιαν συλλογὴν· ἀλλὰ συγχρόνως κάτι ἐπρόσθετε καί μέσα μου. Σιγά-σιγά ἡ προσοχή μου μετεβλήθη εἰς ἐκτίμησιν· καί ἔξαφνα, μιάν ἡμέραν, παρετήρησα μ' ἐκπληξιν, μέ φόβον, ὅτι ἡ ἐκτίμησις εἶχε φθάση τὰ ἐπικίνδυνα ὅρια τοῦ θαυμασμοῦ. Διότι δέν εἶναι ὀλωσδιόλου ἀκίνδυνον πρᾶγμα, πιστεύσατέ με, νά θαυμάζετε ἕνα ποιητὴν πού ὀνομάζεται Καβάφης, καί εἶναι Ἀλεξανδρινός, καί δέν ἔγραψεν ἕως τώρα παρά δώδεκα, τὸ πολὺ δεκαπέντε ποιήματα, — καί αὐτὰ χωρὶς ποτέ νά μαζευτοῦν καί νά τυπωθοῦν σέ γιπωνέζικο χαρτί, — καί πού ποτέ δέν ἐγράφη ἄρθρον δι' αὐτόν εἰς ἐφημερίδα, καί πού ποτέ δέν ἐφάνη τὸνομά του ἄλλου, παρά μετρημένες φορές κάτω ἀπὸ τοὺς ὀλίγους στίχους του.

Ὅ,τι μέ ἀνησυχεῖ προπάντων εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν, εἶναι ἡ ἰσχνότης τοῦ χαρτοφυλακίου. Ἠξεύρω καλά, ὅτι οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι θαμβῶνται ἀπὸ τὸ ποσόν, καί πολὺ δυσκολεύονται νά παραδεχθοῦν ὅτι μέσα σ' ἕνα γυάλινο μπουκαλάκι ἐγκλείεται κάποτε ὀλόκληρος ροδόκηπος. Ἀλλὰ τὸ αἶσθημα δέν τοὺς ἐρωτᾷ αὐτούς. . . Καί σὰς εἶπα εἰς ποῖον σημεῖον εὗρισκετο τὸ ἰδικόν μου αἶσθημα, τὸ μυστικόν, ἔταν ἔλαθα τὴν ἐξαφνικὴν εὐχαρίστησιν νά γνωρίσω καί προσωπικῶς τὸν κ. Κωνστ. Π. Καβάφην, ἐπισκεπτόμενον τὰς Ἀθήνας μας, διὰ πρώτην φοράν νομίζω, πρὸ δύο ἐτῶν.

Εἶναι νέος, ἀλλ' ὄχι εἰς τὴν πρώτην νεότητά. Βαθειὰ μελαχροινός ὡς γηγενῆς τῆς Αἰγύπτου, μέ μαῦρον μουστακάκι, μέ γυαλιὰ μύωπος, μέ περιβολὴν ἀλεξανδρινοῦ κομφουομένου, ἀγγλιζουσαν ἐλαφρότατα, καί μέ φυσιογνωμίαν συμπαθῆ, ἡ ὁποία ὅμως ἐκ πρώτης ὄψεως δέν λέγει πολλὰ πράγματα. Ἰπὸ τὸ ἐξωτερικόν ἐμπόρου, γλωσσομαθοῦς καί εὐγενεστάτου καί κοσμικοῦ, κρύπτεται ἐπιμελῶς ὁ φιλόσοφος καί ὁ ποιητής. Ἡ ὁμιλία του ἡ ζωηρά, ἡ σχεδὸν στομφώδης καί ὑπερβολική, καί οἱ τρόποι του οἱ πάρα πολὺ ἄβροσι, καί ὅλες ἐκεῖνες οἱ εὐγένειές του καί οἱ ταιριμῶνιες, ἐκπλήττουν κάπως ἕνα Ἀθηναῖον, συνειθισμένον μέ τὴν σεμνὴν ἀπλότητα καί τὴν δειλὴν ἀφέλειαν καί τὴν ἀγαθὴν ἀδεξιότητα τῶν λογίων μας. Ὁ κ. Καβάφης, ὑπὸ τὴν ἐποψιν αὐτὴν, εἶναι ὁ ἀντίπους τοῦ κ. Πορφύρα. Πρέπει νά τὸν γνωρίσῃ κανεῖς ἀρκετά, διὰ νά πεισθῆ ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος ἄνθρωπος πού ἔγραψε τὰ ὠραία ἐκεῖνα ποιήματα. Διότι σιγά-σιγά θάναγνωρίσῃ; ὅτι αὐτὰ πού λέγει ὁ ἀλεξανδρινός ἐμπόρος μέ τόσον παράξενον τρόπον,

είναι γεμάτα γνώσιν και περατήρησιν, και κάπου-κάπου θά συλλάβη και μερικώς άστραπάς τών μαύρων ματιών, από τὰ γυαλιά, που διανοίγουν δλόκληρον κόσμο, και προδίδουν—δόξα σοι, ó Θεός!—τόν άνθρωπον τής εύρείας σκέψεως και τής καλλιτεχνικής ιδιοφυίας.

Όμολογώ ότι δέν έπερίμενα τήν άποκάλυψιν αύτήν, διά νά έκφράσω τό αίσθημά μου εις τόν κ. Καβάφη. Έκαμα τήν έρωτικήν μου έξομολόγησιν προς τόν ποιητήν μου άμέσως, με τήν πρώτην γνωριμίαν. Δύο πράγματα άπαιτούνται διά νά μή πάη χαμένον ένα τέτοιο διάβημα: νά πιστεύσουν τήν ειλικρίνειάν σας και νά ανταποκριθούν. Φαίνεται ότι οι ποιηται είναι πλέον φιλάρεσκοι και πλέον εύπιστοι από τας γυναίκας. Ίσως υπάρχουν γυναίκες που υποπτεύονται ότι δέν είναι ώραιαι, αλλά δέν υπάρχει ποιητής, που νά μήν έχη τήν βεβαιότητα ότι είναι μεγάλος. Ο κ. Καβάφης λοιπόν δέν έδυσκολεύθη καθόλου νά πιστεύση τήν ειλικρίνειαν του αίσθηματός μου, κ' έπειδή έτυχε—τί καλή σύμπτωσης!—νά μ' εκτιμά όλίγον και αύτός ως πεζογράφον, έκολακεύθη και ανταπεκρίθη. Μου επέτρεψε δηλαδή και μ' έβοήθησε μάλιστα νά . . . τόν θαυμάζω. Και όταν επανήλθεν εις τήν καλήν του πόλιν τής Αλεξανδρείας, μου έστειλεν από εκεί, αντιγραμμένα έπιμελέστατα, με τό καλλιτεχνικόν και ιδιόρρυθμον γράψιμόν του, με κόκκινον και μαύρο μελάνι, εις θαυμάσιον χαρτί, όλα του τά ποιήματα. Και όχι μόνον αύτά, τά παλαιά και γνωστά μου, αλλά έφρόντισε νά μου στείλη και άλλα δύο, τά όποια έγραψεν έν τῷ μεταξού, — φυσικά άρου έπέρασαν δύο χρόνια, — και νά μου πάρη ένα παλαιόν, τό όποιον ένόμιζεν ότι δέν ήτο «άξιον τής τιμής» νά εύρίσκειται στά χέρια μου. Έδ' έλυπήθηκα πολύ, αλλά έπειδή σέβομαι τας ιδιοτροπίας τών ποιητών, του τό επέστρεψα. Ήτο οι πρωτόφαντοι εκείνοι «Ίαραντίνοι».

* *

Έώρα μου μένουν ένα, δύο, τρία . . . δώδεκα ποιήματα. Και οι «Ίαραντίνοι» δεκατρία. Αυτό είναι όλον τό έργον του Καβάφη. Έγραψε και μερικά άλλα, αλλά ή τά παρέδωσεν εις τόν Ήφαιστον ή τά θεωρεί «άνάξια τής τιμής». Όπως δὴποτε, κατά

μέσον ὄρον, κάθε ποίημα του Καβάφη κυφορείται ὄσον και ὁ άνθρωπος: έννεά μήνας. Η έμπνευσις, ή σύλληψις, δέν έμπορεί παρά νά είνι στιγμιαία: αλλά εις τόν Καβάφην έρχεται ως άποτέλεσμα και ούτως ειπείν ως άμοιβή τής μακρας και έπιμόνου προσηλώσεώς του εις ὄρισμένον αντικείμενον, εις ὄρισμένον κύκλον ιδεών. Έώρα έσχημάτισε τόν πυρήνα του, κατέχει τήν ιδέαν του, ήξεύρει καλά τί θά ειπή. Αλλά πώς θά τό ειπή; πώς θά τό αίσθητοποιήση; με τί ὕλικόν θ' άποτελέση τήν βαθυτέραν εκείνην μορφήν, τήν ούσιαστικώτεραν, ή ὁποία δέν έχει σχέσιν ούτε με τήν λέξιν, ούτε με τόν ρυθμόν, ούτε με τήν ρίμαν; τήν καθαυτό καλλιτεχνικήν μορφήν, ή ὁποία μένει και άφου τυχόν άλλαχθούν ὄλ' αύτά; Έποθέτω, ότι διά τόν Καβάφην και ή έργασία αύτή, ή ὄλωσδιόλου διανοητική, άπαιτεί πολύν χρόνον. Αλλά άφου τελειώση, τό ποίημα, κατ' ούσίαν, είναι έτοιμον. Δέν μένει παρά νά έκφρασθῆ. Νά εκλεχθούν δηλαδή αι άπολύτως αναγκαίαι λέξεις, ὡστε νά μή περισσεύη, νά μή λείπη καμμία, και νά παραταχθούν κατά τρόπον ὡστε ν' άποτελέσουν μίαν έξωτάτην μορφήν, τελείως αρμόζουσαν, τελείως ανταποκρινομένην προς τήν ιδέαν. Και ή έργασία αύτή άπαιτεί τόν περισσότερον χρόνον. Έώρα ὁ ποιητής θά λεπτολογήσῃ—με ὄλον του τό δικαίωμα πλέον—και θά έχη νά κάμη με ὄλα εκείνα τά «μικρά πράγματα» του Μιχαήλ Αγγέλου, τά βασανιστικά, που άποτελοῦν τήν τελειότητα, ή ὁποία ὅμως δέν είναι «μικρόν πράγμα». . . Και από τό άπελπιστικόν εκείνο χάος τών σφουσιμάτων, τών προσθηκῶν, τών παραπομπῶν, τών άλλεπαλλήλων διορθώσεων, από τόν λαβύρινθον του χειρογράφου, που μαρτυρεί τόσους άγῶνας, τόσην μακροχρόνιον προσπάθειαν, τόσον δισταγμόν, ὁ ποιητής, δισταζών άκόμη, θά ξεχωρίσῃ τούς ὀλίγους του τελευταίους στίχους, θά τούς καθαρογράψῃ, και με τήν γενναιοτέραν προσπάθειαν, καταπνίγων τόν τελευταίον, τόν έπιμονώτερον δισταγμόν—άν τό κατορθώσῃ—θά τούς υπογράψῃ.

Έτσι γίνεται ένα ποίημα τόν χρόνον. . . Αλλά τό ποίημα αυτό είναι πολλάκις θαυμασία μικρογραφία. Κλείει μέσα του κόσμο δλόκληρον. Και ένῷ τό βλέπεις και λέγεις ότι αυτό είναι ὄλον, τό ξαναβλέπεις και κάτι υποπτεύεσαι. . . και έξαφνα ανακαλύπτεις

—θαύμα!—ότι με τό μικροσκοπίον σου παρουσιάζει πράγματα που δέν έφαντάζεσο, και μετά τήν υποψίαν σου άκόμη, ότι θά τά έχη. Κάτι τό άπείρως συγκεντρωμένον και άπείρως μεστόν. Όλα τά ποιήματα ὄσα θά έγραψεν εις τόν ίδιον καιρόν, σφικτοδεμένα, συμπιεσμένα, εις τούς πέντε-δέκα αυτούς στίχους. Και τό ποιηματάκι, τό μικροσκοπικόν, άπλώνει, άπλώνει, ξετυλίγεται, ξεχειλίζει και σου γεμίζει τήν ψυχήν.

Όλα τά ποιήματα του Καβάφη δέν είναι βέβαια επίσης περιεκτικά κ' επίσης θαυμάσια. Διά τό πρώτα του μάλιστα, τά νεανικώτερα, έμπορεί και νά μή χρειάζεται μικροσκοπίον. Έά άλλα ὅμως, — πέντε ή έξ από τά τελευταία, — είναι άκριβῶς ὅπως έζητήσα νά σῶς παραστήσω, και αύτά κυρίως τόν χαρακτηρίζουν. Αλλά ὡς ὁμιλήσωμεν καλλίτερα με τά πράγματα. Κάμετέ μου πρώτα τήν χάριν νά διαβάσετε αυτό:

ΔΕΗΣΙΣ

Η θάλασσα στα βάθη της πήρ' ένα ναύτη.
Η μάνα του, ανήξερη, πηγαίνει και ανάφτει

στην Παναγία μπροστά ένα ύψηλό κερί
για να επιστρέφῃ γρήγορα και να'ν καλοί
[καιροί

και ὄλο προς τόν άνεμο σίγηει ταύτι.
Αλλά, ένῷ προσεύχεται και δέεται αύτή,

ή εικών άκούει σοβαρή και λυπημένη,
ξεύροντας πώς δέν θάλλθει πιά ὁ νιός που
[περιμένει.

Έχει, βλέπετε, τήν σφραγίδα του και αυτό τό ποιηματάκι. Ο ρυθμός του δέν είναι ή συνειθισμένη τυμπανοκρουσία, ή γλώσσα του έχει πολυ τόν ατομικόν χαρακτηρη, και ή πλουσιωτάτη ὁμοιοκαταληξία.— ὁμοιολεξία μάλλον, κερλ-καιροί, αυτι-αυτή, ὅπως θά τήν άπαντήσωμεν και εις άλλα ποιήματα του Καβάφη, — έχει τι τό σεμνόν και μαλακόν, τό σχεδόν κρύφιον, που δέν καταστρέφει, ως άπότομος έκρηξις ρουκέτας, τόν θρηνώδη λυρισμόν, τήν ήρεμον μελαγχολίαν τής φράσεως. Είναι μία φόρμα τελείως αρμόζουσα εις τήν ιδέαν. Αν δε προσέξετε και εις τήν ιδέαν αύτήν, θά ανακαλύψετε κάποιαν σύνθεσιν εις τήν άπλότητά της, φιλο-

σοφικόν βάθος, συμβολισμόν αν θέλετε, και ἴσως τό εικόνασμα, τό κερλ, ή μάνα, ή θάλασσα, ὁ ναύτης, νά σῶς φανούν διαφορετικά από ὅτι τά ξεύρετε, γενικώτερα και διαρκέστερα. Λέγω «ἴσως», διότι αυτό τό πράγμα δέν έκφράζεται έδῶ κατά τρόπον ὁ ὁποιος θά μῶς επέβαλλε τό «βεβαίως». Αλλά και ή έξωτάτη μορφή έχει μερικώς έλλειψεις, που ὁ ίδιος ὁ κ. Καβάφης, με τήν λεπτολόγον ακρίβειαν άλλων του ποιημάτων, μῶς έκαμε νά τας προσέξωμεν. «Προσεύχεται και δέεται» δι' αυτόν είναι πλεονασμός, μου φαίνεται δε ότι τό «να'ν καλοί καιροί» έπρεπε νά λεχθῆ πριν από τό «για να επιστρέφῃ γρήγορα».

Αλλά ή «Δέησις» είναι από τά πρώτα. Αυτό που θά διαβάσετε τώρα είναι από τά τελευταία:

ΘΕΡΜΟΠΥΛΑΙ

Τιμή σ' εκείνους ὄπου στήν ζωήν των
ὄρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλας.
Ποτε από τό χρέος μή κινούντες
δίκαιοι κ' ἴοιοι σ' ὄλαις των ταις πράξεις,
αλλά με λύπη κιόλας κ' εύπλαχνία
γενναίοι ὄσάκις είναι πλούσιοι, κ' ὄταν
είναι πτωχοί, πάλ' εις μικρόν γενναίοι,
πάλι συντρέχοντες ὄσο μποροῦνε
πάντοτε τήν αλήθεια λαλοῦντες,
πλήν χωρίς μῖσος για τούς ψευδομένους.

Και περισσότερη τιμή τούς πρέπει
ὄταν προβλέπουν και πολλοί προβλέπουν—
πώς ὁ Ήφιάλης θά φανῆ σι τό τέλος,
κ' οι Μῆδοι επί τέλους θά διαβούνε.

Νά τήν αλήθειαν, τέτοιο ποίημα δέν γίνεται εις μίαν ὄραν! Αυτός ὁ ὄρισμός του ανωτέρου ανθρώπου, του εύσταθους μετά συγκαταβάσεως και του δικαίου μετ' έπικειας, ὁ ὁποιος γνωρίζει ότι θά νικηθῆ εις τόν άγῶνα τής ζωής, και μολοντοῦτο έπιμένει εις τό καθήκον, και εις αυτό θυσιάζει άκαμπτος κάθε συμφέρον, και δέν εύρίσκει τήν δικαίωσιν, τήν νίκην και τήν δόξαν παρά μόνον μετά θάνατον, είναι προῖόν μελέτης μακρας και γνώσεως τελείας. Προδίδει δλόκληρον σύστημα κοινωνικής φιλοσοφίας, καταστρωθέν ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Πόσας παρατηρήσεις θά έκαμε, και πόσας γνώμας θά έκοσκήνισε, και πόσας εικόνας θά

συνεδύασεν ὁ ποιητής, ὅταν εὕρισκετο εἰς αὐτὸν τὸν κύκλον τῶν ἰδεῶν, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ὀριστικὸν συμπέρασμα, διὰ νὰ ξεχωρίσῃ τὴν ἰδέαν καθαρὰν, ὠριμὴν πλέον δι' αἰσθητοποίησιν. Καὶ ἰδοὺ, εἰς στιγμὴν ὠραίας ἐμπνεύσεως, τοῦ παρουσιάζονται αἱ Θερμοπύλαι, αἱ ἀθάνατοι Θερμοπύλαι, ὡς ἡ ζωηροτέρα εἰκὼν, ὡς τὸ τελειότερον σύμβολον. Ἡ φιλοσοφία ἔγινε πλέον ποιησις, ἡ ἰδέα ἐπλάσθη. Τώρα πρέπει νὰ ποδοθεῖ με λέξεις. Ἡ μεγάλη φυσικότης ἐπιτυγχάνεται ἐδῶ διὰ τῆς μεγάλης ἐπιτηδεύσεως, καὶ ὄλη αὐτὴ ἡ ἐλευθερία, ἡ λιτότης, ἡ εὐκολία τῶν στίχων, ποὺ νομίζει κανεὶς ὅτι εἶναι αὐτοσχέδιοι, δὲν ἀποκρύπτει ἀπὸ τὸν γνώστην τὸν μακρὸν καὶ σοφὸν ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος ὑπέταξε τὴν ἰδέαν εἰς τὴν ἔκφρασιν.

Ἡ ἱστορία καὶ ἡ μυθολογία παρέχουν συχνὰ εἰς τὸν κ. Καβάφην τὸ θεμέλιον τῶν ποιημάτων του. Ἀλλὰ περιορίζεται πάντοτε εἰς ἓν γεγονός, εἰς μίαν εἰκόνα, ἐγκλειούσαν αὐστηρῶς τὴν ἰδέαν, ποὺ θέλει νὰ παρουσιάσῃ οὕτω στηρικτὴν ἐπὶ βάσεως ἀσφαλούς κ' αἰωνίας. Διὰ τοῦτο εἰς τὰ ποιήματά του δὲν ἀβαντήσετε σύμβολα διασταυρούμενα πυκνῶς, δὲν θὰ ἰδῆτε τὸν φόρτον ἐκείνον τῶν ἱστορικῶν καὶ μυθολογικῶν ὀνομάτων ποὺ βυρῶνει τὰ ποιήματα ἄλλων συγχρόνων ποιητῶν, καὶ ποὺ προδίδει κάποτε ἐπίδειξιν κ' ἐπιπολαιότητα, καὶ ποὺ προξενεὶ ζάλην κ' ἐκμηδένισιν. Καὶ διὰ νὰ ἐκτιμήσετε αὐτὴν τὴν ὀλιγαρχεῖαν καὶ τὴν συμμετρίαν, ἰδοὺ ἡ ὠραία αὐτὴ

ΔΙΑΚΟΤΗ

Τὸ ἔργον τῶν θεῶν διακόπτουμε ἡμεῖς,
τὰ βίαια καὶ ἀπειρα ὄντα τῆς στιγμῆς.
Στῆς Φθίας καὶ στῆς Ἐλενοῖνος τὰ παλάτια
ἡ Θέτις καὶ ἡ Δήμητρα ἔργα καλά
ἀρχίζουν μὲς σὲ φλόγες καὶ καπνόν. Ἀλλὰ
πάντοτε ἡ Μεγάνηρα ἀπὸ τὰ δωμάτια
τοῦ βασιλέως τρέχει κατατρομαγμένη
καὶ πάντοτε ὁ Πηλεὺς φοβάται κ' ἐπεμβαίνει.

Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἡ εἰκὼν δὲν εἶναι παρμένη σοφώτατα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν μυθολογίαν, ἀλλ' ἀπλούστατα καὶ ἀνθρωπινώτατα ἀπὸ τὴν φύσιν, ἀπὸ τὴν ζωὴν, ἡ ἰδίᾳ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἰδίᾳ αὐστηρότης βασιλεύει. Μία εἰκὼν, ἀναπτυσσομένη κ' ἐξελι-

σομένη φυσικῶς εἶναι τὸ ποίημα ὄλον ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους :

ΚΕΡΙΑ

Ἡ ἀγαπητὴς τοῦ μέλλοντός μας μέραις
ἀραδιασμέναις στέκοντ' ἐμπροστίᾳ μας
σὺν μιᾷ σειρᾷ κεράκια ἀναμμένα
χρυσᾷ, ζεστὰ καὶ ζωηρὰ κεράκια.

Ἡ περασμέναις μέραις πίσω μένου
μιὰ θλιβερὴ σειρὰ κεριῶν σβυσμένων
τὰ πιδ κοιτὰ βγάζουν καπνὸν ἀκόμη
κατάμαυρα κεριά, ψυχρά, λυωμένα.

Δὲν θέλω νὰ τὰ βλέπω, μὲ λυπεῖ ἡ μορφή
[των,
καὶ μὲ λυπεῖ τὸ πρῶτο φῶς τῶν νὰ θυμοῦμαι.
Ἐμπρὸς κυττάζω τὰναμμένα μου κεριά.
Δὲν θέλω νὰ γνωρίσω νὰ μὴ διῶ καὶ φρίξω
τὴ γρήγορα ποῦ ἡ σκοτεινὴ γραμμὴ μακραίνει
τὴ γρήγορα ποῦ τὰ σβυστὰ κεριὰ πληθαίνουν.

Ὁμολογῶ, ὅτι τὸ ποίημα αὐτὸ ἐξήσκησεν ἐπ' ἐμοῦ ἓν εἶδος παραδόξου ὑπεβολῆς. Μολονότι εἰς τὴν ἀρχὴν — καὶ εἰς τὸ τέλος ἀκόμη — ἡ εἰκὼν δὲν μοῦ ἐφάνη τελείως εὐτυχῆς, δὲν ἤξεύρω πῶς τὰ κεριὰ αὐτὰ κατῴρθωσαν νὰ ζωντανέψουν εἰς τὴν φαντασίαν μου, καὶ τώρα, ὅσες φορές κυττάξω ἐμπρὸς μου, ἢ γυρίσω ὀπίσω μου, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν ἰδῶ μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς τὴν φωτεινὴν αὐτὴν γραμμὴν τῶν ἀναμμένων κεριῶν καὶ τὴν θλιβεράν, — πόσον θλιβεράν, ἀλλοίμονον! — τῶν σβυσμένων... Ἴσως ἡ μαγγανεία αὐτὴ ὀφείλεται εἰς τὸν θρήνον τῶν τριῶν τελευταίων στίχων, εἰς τὴν ὀδυνηρὰν ἀπήχησιν τῶν λέξεων, αἱ ὁποῖαι ἐξέρχονται, νομίζεις, βιαστικά, διὰ νὰ προφθάσουν, νὰ μὴν διακοποῦν ἀπὸ λυγμούς...

Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ μὲ συνεχλόνησε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο, καὶ μοῦ ἔκαμεν ἐντύπωσιν καταπληκτικὴν, καὶ τὸ ἀπεστήθισα χωρὶς νὰ τὸ θέλω, καὶ τὸ ψιθυρίζω ὡς βαυκάλημα εἰς τὰς ἀγρυπνίας τοῦ πόνου μου, κ' εὕρισκω μέσα εἰς αὐτὸ τὴν ὀλιμμένην ψυχὴν μου, τὴν σπαραγμένην ζωὴν μου, εἶναι τὸ ἀπελπιστικόν, τὸ μοιραῖον αὐτὸ ποίημα, ποὺ ἐπιγράφεται :

ΤΕΙΧΗ

Χωρὶς περισκέψιν, χωρὶς λύπην, χωρὶς αἰδῶ,
μεγάλα κ' ὕψηλά τριγύρω μου ἔκτισαν τεῖχη.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Π. ΚΑΒΑΦΗΣ (Τελευταία φωτογραφία)

Καὶ τώρα κάθημαι καὶ ἀπελπίζομαι ἐδῶ.

Μὲ τρώγει τὴν καρδίαν καὶ τὸν νοῦν αὐτὴ
[ἡ τύχη,
διότι πράγματα πολλὰ ἔξω νὰ κάμω εἶχον.

Ἄ, ὅταν ἐκτιζαν τὰ τεῖχη πῶς νὰ μὴ προσέξω;

Ἀλλὰ δὲν ἤκουσα ποτε κρότον κτιστῶν ἢ
[ἤχων:
Ἀνεπαισθήτως μ' ἔκλεισαν ἀπὸ τὸν κόσμον
[ἔξω.

Ἄρκετὰ ποιήματα συγχρόνων ποιητῶν

μας, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ὁ πολὺς κόσμος τ' ἀντιπαρέρχεται ὡς ἀκατανόητα, μ' ἔκαμαν ἐπίσης νὰ μείνω μὲ ἀνοικτὸ στόμα. Καὶ πολλὰ ἐπίσης τ' ἀπεστήθισα, καὶ εἰς στιγμὰς ρέμβης τὰ ἐπανελάμβανα ὡς μίαν ἠχὴ τῆς ἰδίας μου ψυχῆς. Ἀλλ' ὀλίγα, πολὺ ὀλίγα διετήρησαν τὸ κράτος αὐτὸ μέχρι τέλους. Σιγά-σιγά μοῦ ἐφαινοντο ἐπιτηδευμένα, ἀνεληκρινῆ, ἀκατηλά, κενά, καὶ σιγά-σιγά ἔπαυσα νὰ τὰ πιστεύω. Ἐὰν «Τεῖχη» ὁμῶς τοῦ Καβάφη ἀντέστησαν εἰς κάθε μου ἀνάλυσιν. Κ' ἐξακολουθοῦν νὰ μὲ κατέχουν, νὰ μὲ περιζώνουν ὄρθια, ἀμείλιχτα καὶ θαυμάσια. Ὁ ποιητὴς μ' ἐφυλάκισε, μ' ἀίχμαλώτισε. Καὶ

σύγχυσις αντιπροσωπεύεται και στην ποιητική φρασεολογία με τη «συντακτική άδεια» εκείνη, που λέγεται *υπερβατόν*.

Είναι γνωστό ότι τα περισσότερα ποιήματα του Καβάφη είναι αρχαιοπρεπή, — σε θέματα από την ιστορία του ελληνοισμού. Λοιπόν και σ' αυτά ακόμη τ' αρχαιοπρεπή, καθώς και σ' όλα τα καθαυτό προσωπικά του, η Ποιητική του δεν έχει κανένα από τα κλασικά μέσα έναρξιας της αρχαίας Ποίησης!

Μεταφορά δεν υπάρχει. Έκείνες που τόσο πιά πέρασαν στη φυσική ομιλία, ώστε να έχουσαν τη σημασία τους, — την πρωτοτυπία τους («βιουές ημέρες» «φενακίζω», δυνατά μύρα), δεν ήμπορούν να χαρακτηρισθούν ποιητικές καθαυτό μεταφορές. — Οι παρομοιώσεις του, τις έμέτρησα: είναι όλες-όλες δεκαπέντε! Άλλα κ' οι περισσότερες απ' αυτές περιττές, όπως κ' οι όμοιοκαταληξίες του:

«είν' η καρδιά μου — σά νεκρός — θαμμένη»
«που είναι για μās χαμένοι, σάν τους πε-
[θαμμένους]»
«σάν μουσική τη γύχτα μακρονή που σβήνει»
«δ ούρανός, ένα γαλάζιο ανοιχτό»
«μοιάζει σά να χαμογελά το πρόσωπό του»

Την πρωτοτυπία της παρομοιώσεως των ημερών που περνούν («Κερίά») με κερία που σβήνουν στη γραμμή, δεν τη φθάνει — το βλέπει ο αναγνώστης — καμμιά του άλλη. — Άλληγορία δεν εύρηκα καμμιά απολύτως. — Μετωνυμίες ή υπαλλαγές μόνο τέσσαρες: «η ποίηση της ζωής μας», «τα χείλη της μέθης», το «σώμα του έρωτος», «το σπίτι των Άσσυρωνών». — Αντονομασίες μόνο δυό: «δυσασεστήθηκεν ο Σελευκίδης», «των Ιερών Εβραίων ο νόμος». — Προσωποποίηση ίσως, ορθότερα για σήμερα *εμπνευχοποιία* δὲ νομίζω επίσης ν' απάντησα καμμιάν άλλη από το: «σάν απ' την άκρα πείρα του να τ'όκαμεν ο Έρωτας». — Αντιθέσεις ή ποιητικές εικόνες δεν θυμούμαι. — Επίσης από το σχήμα που λέγεται «τό εν πολλά ειπείν», απάντησα μόνον ένα: «τ' άσπρα μέτωπα», αντί: «τ' άσπρο μέτωπο». — Σπείνια, κ' έξ άλλου κοινά είναι και τα επωρήματά του («σταθερά», «φρι-

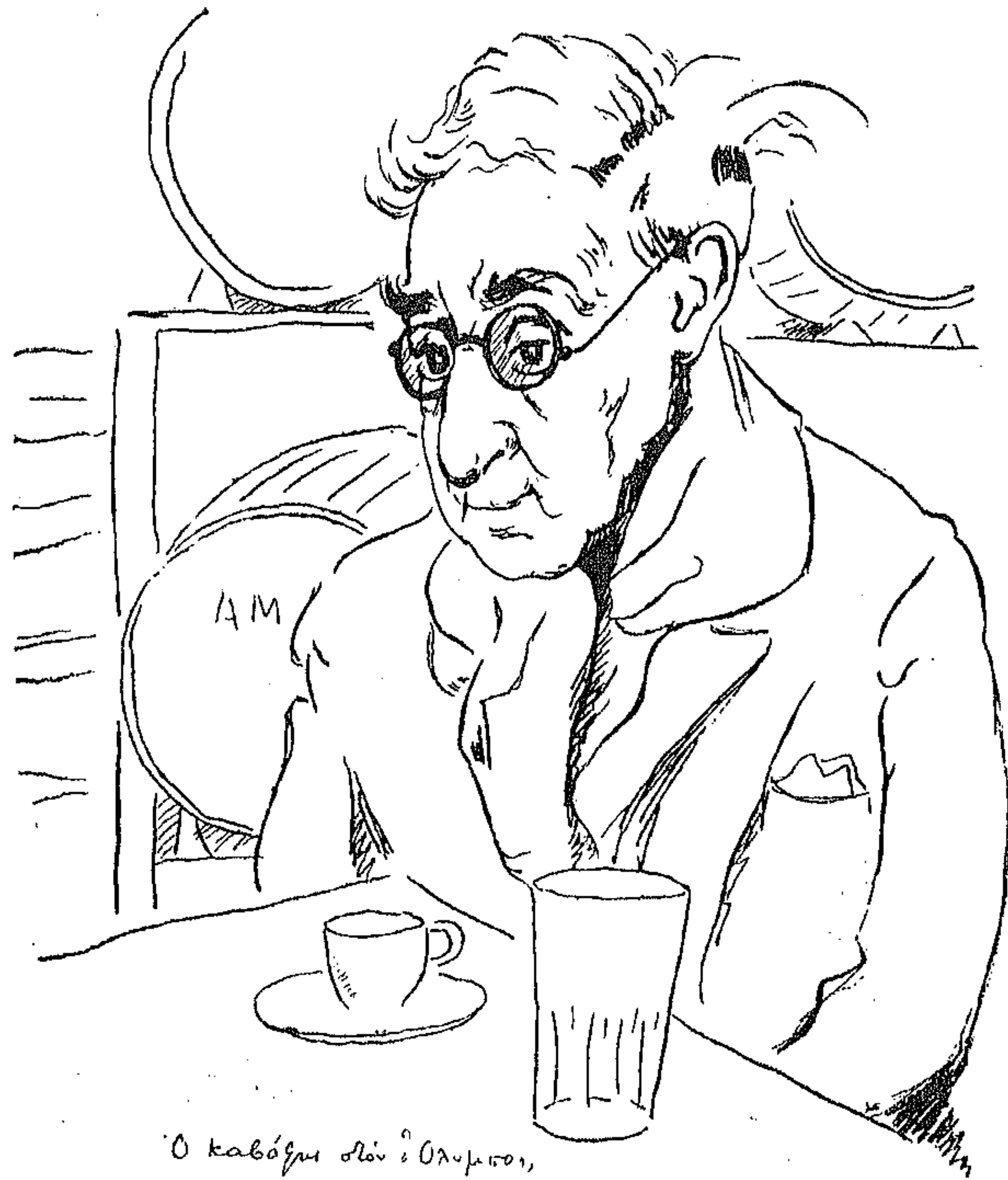
κτά», «σεμνότατα», «ώραία και μεγάλη»). — Σχήμα *λιτότητας*, κανένα' ούτε το άλφα το στερητικό πουθενά, σέ κανένα επίθετο, — ο Καβάφης τρέμει τις σύνθετες λέξεις, ακόμη κι' όταν πρόκειται να έχουν για πρώτο συνθετικό το άλφα το στερητικό. . .

Για τα επίθετά του πρέπει να γίνει ιδιαίτερος λόγος ('). Μοιάζουν επίσης με τις όμοιοκαταληξίες του: τα συνειδημένα είναι περιττά' τα διαλεκτικά είναι υπερβολικά. Έγκεφαλικά. Όλα μαζί δεν απέχουν και πολύ από τα κοσμικά επίθετα, — τα τυπικά, τα *rituels*: τόση μόνο είναι η συνδρομή τους στην ποιητική ενάργεια. Άπροσδόκητα, άγχίνα, εύρηματικά επίθετα, πρωτότυπα, ή σύνθετα, δεν έχει. Κι' εκεί που έβαλε επίθετα, δὲ συντελοῦν. Το χρώμα τους ή η λαμπρότητά τους δεν είναι φυσική' είναι κάτι ώσάν των *fruits glacés* κοντά στους φυσικούς θαμπόχρους καρπούς, — σιμότερα, πολύ σιμότερα πρὸς το μηχανισμό, παρά πρὸς την ποίηση.

Τα επίθετά του χωρίζονται σέ πέντε κύκλους: τους κύκλους του ώραίου, του ύψηλου, του άσχημου, του ταπεινού και των χρωμάτων. Μένουν ακόμη μερικοί, άσήμαντοι.

Άς τ' ανεβοῦμε κλιμακωτά αυτά τα επίθετά του: *συμπαθητικός, έμορφος, καλός, λεπτός, ώραϊος, ποιητικός, αισθητικός, μουσικός, εξαίρετος, εξαίσιος, θεσπέσιος, άθικτος, όνειρεμένος, όνειρώδης, ιδανικός, απολλώνειος, εκείνος!* Και απ' τ' άλλο μέρος: *ικανός, βέβαιος, θαρραλέος, έτοιμος, δυνατός, οσβυρός, τιμητικός, έπίσημος, θαυμαστός, περιβλεπτός, περιώνυμος.* Και απ' άλλου: *άγαπητός, άγαπημένος, έρωτικός, ήδονικός.* — Παρόμοιο κλιμακωτό, αν θέλωμε να κατεβοῦμε: *μονότονος, πεζός, άσήμαντος, πτωχικός, εδτελής, βαρετός, εξαντλημένος, φθαρομένος, σακατεμένος, άφρασιμένος, άθλιος, ακουπίδι!* Και απ' άλλου: *άδικος, μάταιος, θλιβερός, βαρύς, μοιραϊός, θανάσιμος, φρικτός, άπαίσιος.* Δὲ θά πρόσθετε κανείς σημαντικώτατα επίθετα, αν εδιάβριζε όσο δήποτε σχολαστι-

(') Ο αναγνώστης θά πρέπει να διαβάση και το έδω άρθρο του κριτικώτατου κ. Νικολαρεΐτη. Άγγίζει πολλά από τα ίδια άκριβώς σημεία που σημειώνω, για να τα εξηγήση.

Ο καβόγρι δὲν ἔσθληται,
Ἀθήναι. 27 Αυτ 1932

Α.

Στίχο της κ. Χαρίκλειας Στεφανοπούλου.

κα τον ποιητή. Σε πολλά του ποιήματα δεν έχει μήτ' ένα. Μόνο σ' ένα, έξαιρετικά, συντρέχουν, συρρέουν ένα σωρό επίθετα: Είναι στις «Ψυχές των Γερόντων». Στους γέροντες ο ποιητής δὲ βλέπει, παρά την άθλιότητα, — σώμα και ψυχή το ίδιο φθαρόμενα και άθλια. Και με μίσος, με πάθος θαρρεί κανείς πως όλα εκείνα τα

επίθετα τους τα φορτώνει μαζί και πὸς το καθέν' απ' αυτά, όρμα να δώση το «coup de grace» στη γεροντική ψυχή, να την άποτελειώση!

Μά τότε; χωρίς μεταφορές, χωρίς επίθετα, χωρίς παρομοιώσεις, πὸς ο έρωτοπαθής ποιητής συνθέτει τα εγκώμιά του, — γιατί τα περισσότερα καθαφικά ποιήμα-

τα είν' ἐγκώμια, madrigaux, — πῶς ζωντανεύει τὰ «ἐνδάλματά» του; — ἔχει τέσσερις ἄλλους τρόπους: τὴν περιφρασὴν, τὴν περιγραφὴν, τὴν υποβλητικὴν εἰκόνα καὶ τὸ ρῆμα. Αὐτὴ εἶν' ὅλη ἡ ἐνάργειά του.

Ἡ περιφρασίς του εἶναι συμβατικὴ, συνήθως κατὰ τὸν τύπον, σὺν ἀπόκλιση χρόνου. Οἱ θεοὶ του εἶναι «πλήρεις καὶ μόνοι κάτοχοι πάντων τῶν φώτων», ὁ Λαγίδης του «κάτοχος μὲ τὴν ἰσχὺν τοῦ πάσης ἡδονῆς», ὁ γέρος τοῦ καφρανείου, ἄλλοτε, «εἶχε καὶ δύναμη καὶ λόγο καὶ ἔμμορφιά», τὰ πρόσωπα εἶναι τόσο ὠραῖα, «ὅπως τάθει-λεν ἡ ποίησις του», τὸ σῶμα εἶναι τόσο ὠραῖο, «σὺν ἀπ' τὴν ἀκρα πεῖρα του νὰ τῷ-καμεν ὁ Ἔρω». Περιφράσεις εἶναι καὶ οἱ διάκοσμοι μὲ ἀνθη — γεμᾶτα ἀπὸ ἀνθη, συνήθως σπάνια, εἶναι τὰ ἐγκώμια του, — μὲ μῦθα καὶ μὲ πετράδια, — αὐτὰ ἀρμόζουν στοὺς ἐρήβους του. Περιφρασίς εἶναι τέλος καὶ τὸ ἐγκώμιο «Ἑλληνικός», μὲ τὸ ὁποῖο, σὺν μὲ τὸ τιμιώτερον ἀπ' ὅλα, σφραγίζει τ' ἄλλα. Ἑλληνικός ὁ Ἀντίοχος, Ἑλληνικὴ ἡ Ἀντιόχεια, Ἑλληνικός ὁ λόγος, μουσικὰ τὰ Ἑλληνικά τοῦ ἐπιγραμματοποιοῦ, «καλαῖοθεν Ἑλληνίς» ἡ ἀσιατικὴ πολιτεία οἱ Ἑλληνες ἀκολουθοῦν τὸν Ἡρώδη Ἀττικό...

Μὰ ἡ ἐνάργεια τοῦ Καβάφη ζωντανεύει μὲ τὴν περιγραφὴν. Αὐτὴ ἀληθινὰ εἶναι συχνή, πλατεῖα, πλαστικὴ, λαίμαργη. Συχνὰ περισσότερο ἀπτική, παρὰ ὀπτική. Ἦδη ὁ κ. Νικολαρεῖζης, ἄλλοτε, σημείωσε τίς «valeurs tactiles» τοῦ, σὺν Καβάφη, συχνὰ τίς περιέχουν οἱ περιγραφές «προσώπων τῆς ἀγάπης» («Ν. Ἐστία» τῆς 1 Νοεμ. 1931). Προσθέτω ἀκόμη, γιὰ χαρακτηριστικὸ τοῦ ἀπαράβαστο γνώρισμα περιγραφῆς, τὴ χρονικὴ μνεία, τὴ «μνεία τῆς ἡλικίας», γιὰ ζωντανούς ἐρήβους καὶ γιὰ πεθαμένους: ἀλλὰ καὶ τὴ μνεία τοῦ περασμένου καιροῦ, μὲ ἀκριβεία στατιστικὴ, τὴν ἐπιμονὴ στὴ χρονολογία περασμένης εὐτυχίας, στὴν ὥρα τῆς παρουσίας ἀναπολήσεως («δώδεκα καὶ μισή»).

Ἰδιότροπα, ὅσο καὶ σπανιώτερα σημεία ἐναργείας εἶναι μερικά του ἄλλα: τὸ «τρέχουν στὰ νερά», γιὰ τ' ἄλογα τοῦ θαλασσινοῦ θεοῦ, τὸ «πνίχθηκε μὲς στὸ νερό», γιὰ τὸ κλυδύπτιο βασιλόπουλο, τὸ «δραμι ἐλληνικῶν πόλεων καὶ λιμένων», ἄλλες φράσεις ὡσάν «ἡ χαρὰ τῆς ἀφθαρσίας στὰ μάτια», «οἱ ἄξαρνες τῶν ἱερέων πα-

ρουσίες», τὸ «Ἴόνιον πέλαγος ὀλόγουρά μας», τὸ «τῶν ἡμερῶν μας ἀναμνήσεις κλαῖν καὶ αἰσθήματα», — ποῦ ἐνίοτε πλαταίνουν καὶ ὀλοκληρώνονται σὲ ποιήματα ἀκέραια, ἀλλότροπα, βαθειὰ πρωτότυπα καὶ ἀπερίγραπτα συγκινητικὰ («Φωνές», «Πολυέλαιος», «Ἰθάκη», — σωσιὸ Σῦμβολο τῆς Παρυδόσεως, — «Ἀπολείπειν ὁ θεὸς Ἀντώνιον», «Μακρυά»), ξένα ὅμως πρὸς τὴν καθαιρὸ σῆσασιν τῶν καβαφικῶν ποιημάτων. Ἐκπλήξεις εἶναι καὶ οἱ μυθοπλαστίες τοῦ «Ἰωνικοῦ» καὶ τῶν «Βημάτων», ἀσυνήθιστες καὶ εὐρηματικές.

Μὰ τέλος τὰ ρήματά του, ἂ! τί «ἀνήσυχα ποῦ εἶναι τὰ ρήματά του»! Καὶ τί πολλά. . . Ἐδῶ εἶν' οἱ ἱστοὶ τῆς καβαφικῆς τέχνης! Ὅσο λίγα καὶ τυπικὰ τὰ εἰδίθετα, τόσον ἀφθονα τὰ ρήματα καὶ ἐμπνευσμένα. Σπάνιος ὑπάρχει σὲ φράση του μόνον ἓνα ρῆμα. Ἐκφράζεται τουλάχιστον μὲ δύο, συχνὰ μὲ τρία, μὲ τέσσερα. Πότε προσθέτει στὴν κυριολεξίαν, πότε τὴν ποικίλλει, πότε τὰ ἐνώνει μὲ τὸν ἐπιτακτικὸ σύνδεσμο, τὸν καί, πότε τ' ἀφήνει ἀσύνδετα. Ἄλλοτε τὰ ἐπαναλαμβάνει, τὰ ἴδια, σὲ ὅλα τὰ σχήματα τοῦ πλεονασμοῦ, τῆς ἐπαναφορᾶς, τῆς ἀναδιπλώσεως. Τὰ ρήματα τοῦ Καβάφη, αὐτὰ ζητοῦν «τὸν τύπο τῶν ἡλῶν», τὴν πιστοποίησιν δεδομένης πραγματικότητος!

ΕΞΑΓΟΜΕΝΟ

Ἐδῶ τελειώνει ἡ Στιχουργικὴ τοῦ Καβάφη, ἔδῶ τελειώνει ἡ Ποιητικὴ του. Μὰ ὁποῖος ἤθελεν ὑποθέσει ὅτι ἔδῶ τελειώνει καὶ τὸ ἔργο του μαζί, θὰ εἶχε λάθος. Ἐδῶ ἀρχίζει.

Ἐνα ποιητικὸ ἔργο δὲν τελειώνει μὲ τὴ Στιχουργικὴ. Δὲν ἀγαποῦμε τὸν Ὅμηρον γιὰ τὸν δικτυλικὸ του ἐξάμετρο, καὶ τὰ σχεδὸν χαμένα μετρικὰ τῶν ἀρχαίων λυρικών δὲν τοὺς μετετόπισαν στοὺς πεζογράφους. Ἄλλ' οὔτε καὶ μὲ τὴν Ποιητικὴν τελειώνει ἓνα ποιητικὸ ἔργο. Στιχουργικὴ καὶ Ποιητικὴ εἶναι φαινόμενα μορφολογικά. Ὑπάρχει ὅμως καὶ κατὰ πῶς μέσα, — τὸ πρᾶγμα, τὸ περιεχόμενον.

Ποίησις μὲ πτωχὴ καὶ σχεδὸν περὶ μορφὴν, δὲν εἶναι βέβαια ποίησις λυρική. Ἄλλ' ἂν σήμερον ἡ Ποίησις συνωψίσθη μόνον στὸ λυρικὸ εἶδος, νὰ μὴ ξεχνοῦμε πῶς ὁ

πάρχει καὶ ἄλλο, ποῦ λησμονήθηκε, ἴσως γιὰτὶ σπάνια τὸ καλλιεργοῦν οἱ σύγχρονοι: ὑπάρχει ἡ ποίησις ἡ Δραματικὴ. Ἡ ποίησις ποῦ ἐκφράζει πῶτερο περιεχόμενον καὶ λιγώτερο μορφὴν, αὐτὴ εἶναι ἡ Δραματικὴ ποίησις.

Τέτοια εἶναι καὶ ἡ ποίησις τοῦ Καβάφη. Στὴν παραπάνω ἔρευνα προμηνοῦν ἤδη τὸ εἶδος τῆς τριῆ ἀπὸ τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς: ὁ λαμβὸς, — ὁ λαμβὸς τῶν Ραγκαβήδων καὶ τῶν Βεργαροδίαδων, — ὁ λογικὸς σχηματισμὸς τῆς στιχουργικῆς του στροφῆς, καὶ τέλος τὸ ρῆμα, — τὸ ἀντίθετο τοῦτο τῆς «θεωρίας», τὸ προεξαγγελτικὸ τῆς «ἐνεργείας». Ἄλλ' ἂν ἤθελε νὰ προχωρήσῃ κανεὶς ἀκόμη σὲ γνωρίσματα γραμματολογικὰ, σὲ γνωρίσματα μορφῆς, θὰ εὑρισκεν, ἀντὶ τῆς «ποιητικῆς φαντασίας», ἀφθονα στοιχεῖα «ρητορικῆς φαντασίας», ποῦ εἶναι ἀφθόρητα καὶ δυνατὰ. Εἶναι ὁ σχηματισμὸς τῶν προτάσεων, τὰ ρητορικὰ σχήματα, οἱ παρενθέσεις, οἱ προλήψεις, οἱ ὑποφορές καὶ ἀνθυποφορές, οἱ ἐπαναλήψεις, οἱ ἀναδιπλώσεις, οἱ πλεονασμοὶ καὶ τὰ κλιμακωτά, ἡ παρασιώπησις καὶ ἡ ἀποσιώπησις, τὰ ἰσόκωλα καὶ τὰ κάθισα.

Ρητορικὴ φαντασία, ρητορικὴ ἐνάργεια, εἶναι σὰ νὰ ποῖμε Δραματικὴ ἐνάργεια,

φαντασία Δραματικὴ. Ἄλλ' ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ τῆς καθαιρὸ δραματικῆς φαντασίας στοιχεῖα, καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερά τους εἶναι ἡ «τραγικὴ του εἰρωνεία» («Δέσεις», «Τὰ βήματα», «Ἡ ἀρρώστεια τοῦ Κλείτου», «Ἡ διορία τοῦ Νέρωνος»).

Ἄλλὰ τὸ δραματικὸ εἶδος τοῦ Καβάφη βρῖσκειται πρὸ πάντων στὸ περιεχόμενον του. Εἶναι στὴ διαγραφὴ ἱστορικῶν-ψυχολογικῶν χαρακτήρων, — πότε ἐξ ἀντικειμένου (μὲ τοὺς ἴδιους τοὺς μονολόγους των), πότε ἐξ ὑποκειμένου (μὲ τὴν ἀνάλυσιν, ὡμὴ καὶ ἀμείλικτη, ἀπὸ μέρους τοῦ ποιητοῦ). Εἶναι ἔπειτα καὶ στὴν ἐκφράση τοῦ ἐσωτερικοῦ δράματος τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητοῦ, — ποῦ συχνὰ εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἐσωτερικὸ δράμα τῶν ἑτερόκλητων χαρακτήρων του, — ἡρώων, φιλοσόφων, ἢ ἀσώτων, — καὶ ποῦ φανερόνεται μὲ ὄλην τὴν τάξιν τῆς δραματικῆς τεχνικῆς — τὴν περιπέτειαν, τὴν μετὰ-πτωσιν, τὴν κάθαρσιν, τὴν καταστροφὴν...

Ἄλλὰ γι' αὐτὰ δὲν ὑπάρχει πῶς τόπος. Σὲ ἄλλην ὥρα ἴσως, σὲ ἄλλην εὐκαιρίαν. Γιὰ συμπέρασμαί μας τώρα ἄς μείνῃ τοῦτο: ὅτι ἡ ποίησις τοῦ Καβάφη ἔς μὴ γυρεῖται ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ λυρισμοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ δράματος, τοῦ δράματος τοῦ μετφυριπιδιακοῦ, τοῦ ρεαλιστικοῦ.

ΤΕΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

C. P. CAVAFY

CORPS, SOUVIENS-TOI

Corps, souviens-toi, non seulement de combien tu fus aimé,
non pas seulement des lits où tu t'étendis,
mais aussi de ces désirs qui pour toi
brillaient dans les yeux visiblement,
et tremblaient dans la voix - et que quelque
obstacle fortuit rendit vains.
Maintenant que tout cela plonge dans le passé,
il semble presque qu'à ces désirs
tu te sois donné. Comme ils brillaient
souviens-toi, dans les yeux qui te regardaient,
comme ils tremblaient dans la voix, pour toi; souviens-toi, corps.

H. PERNOT

κείνα που αποτελούν το κύριο θέμα αυτού του άρθρου (1). Η αφήγηση εδώ ξεκινά άμαλά: ο ποιητής μάς περιγράφει, αυτός μιλώντας, ένα πρόσωπο, μια κατάσταση. Ένω όμως το ποίημα προχωρεί έτσι χωρίς εκπλήξεις και περιμένουμε κάτι παράμοιο με τα ποιήματα της πρώτης κατηγορίας που ανέφερα, ξαφνα βλέπουμε τον ποιητή να παίρνει ενεργό μέρος στην υπόθεση, να πολεμά τους έχθρους του ήρωός του, να σχολιάζει τα έργα του μέσα σε μια παρένθεση, με μια λέξη, να βγαίνει, δηλαδή, από την προσεκτική ουδετερότητα του χρονογράφου, του πορτραίστα, του δραματοποιού.

Αυτά, μάς λένε, είναι είρωνειες: ο Καβάφης δεν πιστεύει τη μία μέρα στην Παναγία, την άλλη στους Λάκρητες, την άλλη στους μαύρους θεούς των Αραπάδων, κτλ. Σε τέτοια μέρη, μάς λένε, κοροϊδεύει κοροϊδεύει: τί εύκολη εξέγηση... Μα ο δραματικός τόπος, στα περισσότερα από τα ποιήματα αυτά, είναι σαφέστατος και δεν επιτρέπει καθόλου στο μυαλό μας να πάρει τέτοια κατεύθυνση. Κάτι άλλο συμβαίνει, και το κάτι άλλο αυτό είναι εύκολο να το βρούμε ύστερα από τις άλλες κατηγορίες που μελετήσαμε. Στα ποιήματα αυτά, ούτε κοροϊδεύει ο ποιητής, ούτε εκφράζει αντιφατικές δικές του γνώμες ταυτίζεται με τον ήρωα τον όποιον αναλύει στο ποίημά του, καθώς ο ήθοποιός ταυτίζεται με τον ήρωα τον όποιον παριστάνει μπαίνει στη θέση του ήρωος, και εκφράζεται όπως θα εκφραζόταν εκείνος αν γινόταν ξαφνικά θεατής του δράματος που παίζει ο ίδιος. Με τη γνώση και τη σκέψη τη δική του, ο ποιητής αφομοιώνει τα αισθήματα και την πίστη των συχνά άπλοϊκων ήρώων του, και εξάγει ένα συμπέρασμα συνεπές.

Δέν κοροϊδεύει ο ποιητής συμπληρώνει

(1) Δέσσις, (Δημητρίου Σιωτήρος), (δ Δαρζιός), από την σχολήν του περιωνύμου φιλοσόφου, (πρός τον Αντίστοχον επιφανή), (δ Ίουλιανός υρώων όλιγωρίαν, (βίγες έτελεύτα), (δ Ίωάννης Καντακουζηνός ύπερισχύσει), Άπολλώνιος δ Ίουανός, έν Ρόδιω, ή άρρώστεια του Κλείτου, δ Ίουλιανός και οι Άντιοχείς, ήγεμών έκ δυτικης Λιβύης, Άλέξανδρος Ίαννάτος και Άλεξάνδρα, ή Συνοδεία του Διονύσου, (ή μάχη της Μαγνησίας), (ή δυσαρρέσκεια του Σελευκίδου), τά βήματα, (Μανουήλ Κομνηνός), Πρώτης Άττικής, Άριστόθουλος, εις τό επίνειον, ένας θεός των...

με υπόκριση, με ήθοποιία, τό πορτραίτο που κάνει. Παίρνοντας ξαφνικά την ψυχή των ήρώων του, τους δανείζει για μία στιγμή τη φωνή του: ένώνει σε μιάν ιδεατή γραμμή, την αφήγηση στο πρώτο και στο τρίτο πρόσωπο. Κι' εδώ οι ήρωες μιλούν, και όχι ο Καβάφης και τα ποιήματα αυτά, πορτραίτα είναι δίχως κανένα γελοιογραφικό χαρακτήρα. Αυτή είναι ή ήθοποιία του Καβάφη.

Μένει όμως ακόμη να εξετάσουμε με τί τρόπο συμβιβάζονται οι διαπιστώσεις αυτές με τον υποκειμενικό χαρακτήρα που απέδωκα στο σύνολο του Καβαφικού έργου, και τον ήδονιστικό του σκοπό. Ύπέδειξα πριν πώς σχετίζεται ο έσωτερικός βίος του ποιητή με τα πορτραίτα και τις έπιφανειακά ξηρές αφηγήσεις: εδώ θα αναλύσω ένα δυο παραδείγματα. Κάποτε, με τον «Καισαριώνα» (2), έδειξε ο ποιητής με τί τρόπο έκμεταλλεύεται την Ιστορία για τους σκοπούς του: με τό «έν πόλει της Όσορανης», θ' απαντήσουμε την αντίθετη λειτουργία, τό υποκειμενικό, έρωτικό περιστατικό, που πάει να κρυφτεί κάτω από την Ιστορία. Έδώ ή Ιστορία, δ «πλατωνικός Χαρμίδης» παρουσιάζεται μόνο στο τέλος του τελευταίου στίχου: τό παρόν, τό σημερινό περιστατικό έστρεψε τη μνήμη του προς τό παρελθόν, μόλις μόλις, σε δυο λέξεις: σε μια καινούρια όμως έπεξεργασία της ίδιας έντυπίσεως, από αυτές που άγαπούσε να κάνει ο ποιητής, θά μπορούσε να χυθεί ελόττερα τό πραγματικό περιστατικό και να φανερωθεί στην πρώτη γραμμή δ Χαρμίδης, σε ποίημα πλέον καθαρά «Ιστορικό».

Έ τέλος τον υποκειμενισμό μέσα στα Ιστορικά ποιήματα θα τον αναζητήσω π. χ. σ' ένα κατ' έξοχόν ξηρό έπιφανειακά ποίημα, τό ίδιο που από άλλην άποψη ανέφερα πριν, στο «ΰπερ της Άχαϊκής Συμπολιτείας πολεμήσαντες». Ώίδαμε ότι και τό ποίημα αυτό είναι πορτραίτο: είναι ή δραματική περιγραφή των ψυχικών διαθέσεων ενός Άχαιού, που 35 χρόνια μετά τη μάχη της Λευκόπετρας θέλει να τιμήσει τους γενναίους συμπατριώτες του, μα φοβάται και να πειράξει τό Ρωμαίο νικητή: είναι, δηλαδή, τό δράμα

(2) Βλ. τη μελέτη μου στον «Ιόκλιο», δ. α.

μιας ψυχής που θέλει να εκφράσει τ' αισθήματά της, αλλά φοβάται την κρατούσα τάξη, και τ' αρέσει. Για να μη έκταθώ περισσότερο σε θέματα που θεωρούνται, από τη φύση τους, λεπτά, μου άρκει να θυμίσω ότι με τον τελευταίο όρισμό του έπιγράμματος αυτού, ώρισα ταυτοχρόνως και τό ίδιο τό δράμα της ζωής του Καβάφη ως τ' τελευταία του χρόνια... Έτσι, λοιπόν, άκόμα και σ' ένα ποίημα έντελώς έξωτερικό και αφηγηματικό έκ πρώτης όψεως, ξαναβρίσκει κανείς ένα θερμό λυρικό και υποκειμενικό παλμό: δικές του καταστάσεις μεταφερμένες χρονικά και τυπικά, καθώς μέσα στα όνειρα, δικούς του πόθους, καθώς μέσα στα όνειρα εκφράζει συγκεκαλυμμένα ο ποιητής.

Η αναλογία όμως με την τέχνη του Καβάφη στο έπίπεδο του φυσιολογικού ψυχικού βίου, δεν πρέπει να αναζητηθεί — όπως συνήθως συμβαίνει — στο όνειρο, παρά στο «ξύπνιο όνειρο», εκείνο που τό ταιριάζει και ό όρος «όνειροπόληση». Προσπαθώντας να δημιουργήσει μονήρεις έρωτικές ή άλλες στιγμές ο άνθρωπος, (συνήθως τό παιδί), δεν άρκεται να ανατρέχει στις λιγοστές ή άμφίβολες αναμνήσεις του και να τις έκμεταλλεύεται ξανά και ξανά: συχνά δημιουργεί μακριές Ιστορίες, μεταχειριζόμενος προς τότο πρόσωπα και εικόνες από την Ιστορία είτε από τό μύθο: στις Ιστορίες αυτές, τυχαίνει να κρατεί την προσωπικότητά του και να γίνεται ο ίδιος τό κύριο πρόσωπο των ήρωϊκο-έρωτικών περιπέτειών: όμως, άλλες φορές χάνει την προ-

σωπικότητά του, γίνεται ή γυναίκα που πάσχει, άλλα πρόσωπα που μπορούν να τό εξασφαλίσουν έντονότερη την έκπλήρωση του σκοπού του. Έτσι και ο Καβάφης, παρακολουθώντας σε έξιδανικευμένο έπίπεδο παράλληλο ψυχικό όρόμο, ύποδύεται ποικίλους ρόλους που τό εξασφαλίζουν καινούριες παραστάσεις (1). Άκόμη ή ήθοποιία άποτελεί και έναν τρόπο φυγής από τη ζωή: έγκαταλείπει τό μικρό εγώ σου για άλλες πιο έλεύθερες μορφές, για άλλους τόπους κι' άλλες εποχές πιο σύμφωνες με τους πόθους σου: τον τρόπο αυτό δέ θα είταν φυσικό να περιφρονήσει μελετημένος Ιστορικός, αντίθετος στην κοινωνία της εποχής του, ο Καβάφης. Έ τέλος, ή ίδια αυτή ήθοποιία άποτελεί άριστο τρόπο κρυψίματος: και τό κρύψιμο άποτελεί τό χαρακτηριστικό τμήμα του Καβαφικού ήδονισμού.

Με τους τρόπους αυτούς ξαναπαίρνει μέσα στο γενικό πλαίσιο του Καβαφικού έργου, κοντά στην Ιστορία, και ή ήθοποιία. Θα πρέπει μια φορά να μελετηθεί και τό αισθημα της άποτυχίας στην ποίηση του Καβάφη, και ύστερα, με τ' άλλα αυτά στοιχεία της αναλύσεως, να έπιτευχθεί ή τελική του σύνθεση, με κορυφές της την τέχνη και την πίστη.

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

(1) Καταπληκτικές, για όποιον βλέπει τ' πράγματα άπ' έξω, είναι οι όμοιότητες του Καβάφη και του έργου του με τον Saule και τό έργο του.

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ

Τό έργο του Καβάφη είναι θελκτικό και άπαραμίλλο. Η γλωσσική του άκαταστασία είναι μια πρόσθετη άρμονία στη χάρη του. Βίμη δημοτικιστής χωρίς καμιά έπιφύλαξη. Άλλά έξω από ένα σχετικό ταλέντο, ο έξαιρετικός καλλιτέχνης έχει κάθε δικαίωμα να είναι υπερδατικός. (1) Παπαδιαμάντης στην πεζογραφία και ο Καβάφης στην ποίηση είναι ζωντανά παραδείγματα χωρίς καμιά άμφισβήτηση. Όταν ή γλώσσα του λαού κυριέψει ελόκληρο τον προφορικό και γραφτό

λόγο — κι αυτό θα γένει μια μέρα — και τότε τ' έργα αυτών των δύο και μερικών άλλων άναρχικών, δέ θα χάσουν τίποτε από τη γοητεία τους: θα μείνουν μνημεία μιας υπέροχης άρχιτεκτονικής. Θαυμάζω τον Καβάφη χωρίς έπιφύλαξη στα τρία τέταρτα του έργου του και άφνω κατά μέρος τό υπόλοιπον όπου μερικοί θεωρητικοί μάλλον αισθησιασμοί του μ' άφίνουν άσυγκίνητο και άδιάφορο γιατί δεν ανταποκρίνονται καθόλου στον έσωτερικό μου κόσμο.

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

Ο ΣΕΞΟΥΑΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ

Στη μεγάλη, εμπροική και μοντέρνα Αλεξάνδρεια, που έχει για καρδιά της το Χρηματιστήριο του μπαμπού, άναβε κί-θε βράδυ, ως προς λίγον καιρό, ένα φως που δέν ήταν ηλεκτρικό και έντονο, αλλά χαμηλό, συμπαθητικό και εξώκοσμο—σάν του καντηλιού ενός ξεχωριστού. Ήταν σ' ένα παλιό σπίτι και σέ μια παλιά συνοικία. Παλιά, και κάπως ύποπτων ήθών. Το φως αυτό ήταν το φως της λάμπας του ποιητή Καβάφη.

Πολλοί, κατά καιρούς, μίλησαν κι' έγραψαν για τή λάμπα αυτή του Αλεξανδρινού ποιητή. Σ' όλους είχε κάνει έντύπωση ο μεγάλος σκοταδερός κύκλος που άνοιγίαν κέρα από το στενό κύκλο του φωτός της. Έξηγουσαν ότι ή ύπαρξή της όφειλόταν στη φιλαρέσκεια του Καβάφη. Τόν περι-στασιαν σάν έναν άνθρωπο που είχε τή —γυναικεία σχεδόν—μανία να κρύβει τήν ηλικία του και τις ρυτίδες που είχε χαράξει στο πρόσωπό του ο χρόνος. Είχε φωτογραφηθεί από τότε που ήταν νέος, έβγαινε πάντα προς το βράδυ από το σπίτι του, κι' ήταν δεχόταν έναν επισκέπτη, τόν τοποθετούσε — έλεγαν — κοντά στη λάμπα, ενώ αυτός καθόταν σέ μια πολυθρόνα βυθισμένη στο σκοτάδι. Μπροούσε έτσι να βλέπει τή φυσιογνωμία του επισκέπτη και να σπουδάζει τήν έκφρασή της, χωρίς έντι-νος να τού δείχνει παρά τά δυο στρουγγυλά και μεγάλα γυαλιά των ματιών του μέσα στη σκιά.

Τή λάμπα αυτή τή γνώρισα κι' εγώ ό-ταν, σ' ένα ταξίδι που έκανα πρόσφατα στην Αίγυπτο, πήγα να επισκεφθώ τόν Καβάφη.

Μου άνοιξε τήν πόρτα ένας μαύρος ύπη-ρότης και βρέθηκα σ' ένα διμερίσιμο βυθισμένο στο σκοτάδι. Ο δειδρόμος ήταν ένα ρεύμα σκοταδιού, κι' ο ίδιος ο ύπηρέ-της που μ' ώδηγούσε γλιστρούσε σά φάν-

τασμα. Το λίγο, το άμυδρο φως που έ-βγαινε από ένα πλάγιο δωμάτιο που βρι-σνόταν κάπως μακριά, έκανε κιό μυστη-ριώδες άσ όμοιο το σκοτάδι. Είχα τήν έντύ-πωση ότι ήμουν στο διμερίσιμο ενός ήρωα φανταστικού διηγήματος του Όφφμαν. . .

Ο Καβάφης που με δέχτηκε είχε μια πε-ρίεργη φυσιογνωμία, τή φυσιογνωμία μιας παλιās λιθογραφίας που είχε κατιβεί από το κιάρι της. Όσο λιγοστό κι' αν ήταν το φως του γραφείου του, έβλεπα ένα πρόσω-πο ρυτιδωμένο, αλλά που είχε—συχρόνως— και το άγουρο. Δέν ήταν το πρόσωπο ενός ηλικιωμένου ανθρώπου που νέαζε ά-κόμα, αλλά ενός παιδιού που είχε γεράσει. Στη φυσιογνωμία αυτή, τά μεγάλα στρου-γγυλά γυαλιά με σκελειό ταρταρούγας που φορούσε, κι' ένα ιδιόρρυθμο κολλάρο πα-λιās εποχής, υπέβιλλαν άόριστες όμοιότη-τες με ιστορικά πρόσωπα του παρελθόντος. Διερωτώμουν αν είχα μπροστά μου το Θιέρσο ή τόν Κοραή. . . Πιράξενος ακόμα ήταν κι' ο τόνος τής φωνής του. Μιλούσε άργά, σά να υπαγόρευε, με άπηχίσεις βα-ρειές και μπάσσες, αλλά, συγχρόνως, και με δξείες παρυτονίες. Ήταν μια φωνή που θύμιζε τή φωνή εφήβων, στην όποία δια-στειρώνονται το παιδί που ήταν και ο άν-τρας που πάν να γίνουν. Σ' όλα αυτά, προσ-θέτονταν και μια άλλη ιδιορρυθμία: τής προφοράς του, μιας δυνατής άγγλικής προ-φοράς που ο Καβάφης είχε διατηρήσει από τις νευνικές σπουδές του στην Άγγλία. . .

Άπ' όλ' αυτά—έν τούτοις—έλειπε ή ιδιαίτερη εκείνη φιλαρέσκεια που τόσο εί-χαν τονίσει οι επισκέπτες του. Δέν είχα—δηλαδή—το αίσθημα ότι ο Καβάφης απέ-φρευγε να δείχτει μέσα στο φωτεινό κύκλο τής λάμπας του. Η λάμπα—άπ' έναντίας—προσδιώριζε—για μένα—καλλίτερα τόν ποιητή. Ήταν σάν ένα επί πλέον ώραιό

ποίημά του. Περισσότερο ακόμα: ήταν σά μια σύνθεση τής ποιήσής του. Είχε τή λι-τότητα εκείνης, τήν έσωτερικότητα, τή στο-χαστικότητά της, τή συγκρατημένη της με-λαγχολία, κι' εκείνον τόν τόνο του παρελ-θόντος που άποτελούσε τήν οδοιόδη της άτιμόσφαιρα. Όχι, ή λάμπα δέν έκρυβε τόν Καβάφη. Έκείνο όμως που μου έκανε έ-μένα έντύπωση, ήταν ότι ή ψυχή του Κα-βάφη κρατούσε χαμηλωμένο το φως της όπως ή λάμπα του: ότι αν ο Καβάφης διατηρούσε κίτι μ' επιμέλεια στη σκιά, δέν ήταν το πρόσωπό του, αλλά τή μορφή τής ψυχής του.

Όχι ότι ήταν ψυχρός με τόν επισκέπτη του ή λιγόλογος. Άπεναντίας, τόν δεχόταν μ' έγκαρδιότητα και με άναφωνήσεις χαράς, τού σέβριζε επανειλημένως ούίσκου και με-ζέδες, άστειεύονταν, ήταν όμιλητικός, και, γενικά, τού έδινε το κολακευτικό συναί-σθημα ότι ή παρουσία του τού ήταν έξαι-ρητικά άγαπητή. Όστόσο, χωρίς όλ' αυτά να είνε προσποιητά εκ μέρους του ποιητή, τά αισθανόμουν σάν έναν φράχτη που ύ-ψωνε μεταξύ μας για να μ' έμποδίσει να πλησιάσω τήν ψυχική του περιοχή, σά μια έξωτερική οικειότητα που μου προσφερό-ταν ως ίκανοποίηση για τήν άρνηση μιας οικειότητας έσωτερικότερης.

Σ' έναν άλλον, που θά είχα πάει με τήν επικόλαιη περιέργεια να τόν ιδεί, ο γρα-φικός κι' εδγενικός αυτός Καβάφης θά τού είχε άρκέσει—και θάφρευγε με τήν έντύπω-ση ενός πιαξένου κάπως αλλά «χαριτωμέ-νου», στο βάθος, άνθρωπου. Έγώ όμως είχα πάει με τή βαθειά περιέργεια να τόν γνωρίσω. Θαυμαστής τής ποιήσής του, ή-θελα να συναποκομίσω, από τή γνωριμία μας, το πνευματικό του πορτραίτο. Ό,τι μ' ένδιέφερε, ήταν να μάθω τούς βαθειούς στοχασμούς του, τις μελαγχολίες του, τις πνευματικές του χαρές και συγκινήσεις, τις σκέψεις του για τήν εποχή μας και τούς ανθρώπους, το αίσθημά του για τή ζωή και το θάνατο, ό,τι, τέλος, άποτελεί έναν ανθρώπινο κόσμο και μια βουβή ζωή έξω από τόν κόσμο και τή ζωή. Ένας άνθρω-πος που είχε γράψει ποιήματα μέσα στα όποια υπήρχε το έξαίσιο όσο και δυνατό άπόσταγμα μιας δξύτατης έγκεφαλικότητας, θά είχε—έλεγαν—πολλά πράγματα να πεί...

Μάταια όμως—κατά τις δύο επισκέψεις που τού έκανα—έοριξα μερικές πέτρες στην επιφάνεια των νερών τής ψυχής του για να τά ιδώ ν' αναταράζονται και να σχε-διάζουν μεγάλους κύκλους. Ο Καβάφης μου πρόσφερε πλήθος έξωτερικά γραφικά στοιχεία τού έαυτού του, τίποτα όμως από τόν έσωτερικότερο έαυτό του. Περιστοιχι-σμένος, και κατά τις δυό μου επισκέψεις, από μερικούς άλεξανδρινούς φίλους του και θαυμαστές του,—και εδασθητος κα-θώς ήταν στο θανμασμό,—χαιρόταν τήν άτιμόσφαιρα τής μικρής αύλης που σχημα-τίσαμε γύρω του. Χαμογελούσε στα φιλικά πειράγματα που τού έγίνονταν σχετικά με τήν ηλικία του, τις μικρές του μανίες και τις φιλολογικές του άντιπάθειες, επέμενε να μās ξαναδίνει ούίσκου, είχε πάντα ένα κολακευτικό λόγο για τόν καθένα μας, και κρατούσε άδιάπτωτη ζωηρή κι' εύχάριστη τήν κουβέντα μας με τις μεγάλες του χει-ρονομίες, τήν ύψηλή και άργή φωνή του, και τά εδφυολογήματα του. Ούτε όμως ή φωνή του, ούτε κι' ή σιωπή του μου έστελ-ναν τήν πιο μικρότερη άπίχηση από τόν μυστικό ψυχικό του κόσμο. Ό,τι μάθαινα ήταν και πολύ και τίποτα. Πολύ για τόν άνεκδοτολογικό Καβάφη,—τίποτα για κεί-νον που μ' ένδιέφερε. Οι πληροφορίες που ζήτησα από ένα δυό άλεξανδρινούς φίλους του μου συμπλήρωσαν άπλως τήν άνεκδο-τολογική αυτή πλευρά. Έμαθα—δηλαδή—ότι ήταν πληροφορημένος ίαίμε τις παρα-μικρότερες λεπτομέρειες για τήν άθηναϊκή φιλολογική ζωή: ότι δέν έγραφε κιό παρά ένα δυό ποιήματα το χρόνο: ότι είχε απέ-ραντες γνώσεις τής ιστορίας όλων των έ-ποχών—και ιδίως τής Αλεξανδρινής έπο-χής: ότι κατείχε βαθειά τούς κλασικούς μας: ότι οι λογοτεχνικές του κρίσεις ήταν πάντα προσωπικές και αξιόλογες: ότι, έβ-γαινε τά βράδια για να ιδεί, όπως έγραφε ο ίδιος σ' ένα ποίημά του, «λίγη άγαπη-μένη πολιτεία» και τήν «κίνηση των δρό-μων και των μαγαζιών»: ότι για να ξεφρέι-γει από ένοχλητικούς ανθρώπους που τόν σταματούσαν στο δρόμο, τούς ρωτούσε προς ποιά διεύθυνση πήγαιναν για να τούς πεί εύθως άμέσως ότι αυτός πήγαινε—«δυ-στυχώς»—στην αντίθετη. . . και να τούς άποχαιρετήσει.

“Εφυγα από την Αλεξάνδρεια χωρίς νάχω γνωρίσει τον Καβάφη που ζητούσα.

Μερικούς μήνες αργότερα τον ξανάβλεπα εδώ στην Αθήνα. “Ο,τι τον είχε φέρει, —αυτόν που δέν άφινε ποτέ την Αλεξάνδρεια, αυτόν που έδινε ύποσχέσεις στους Αθηναίους θαυμαστές του ότι θα έρχόταν κάποτε και που ποτέ δέν τις τηρούσε,—ήταν ή άρρώστια. Ο Καβάφης ήταν προσβλημένος από τον καρκίνο του λάρυγγος από τον όποιο έμελλε νά πεθάνει —κι έρχόταν στην Αθήνα για νοσηλεία. Τόν επισκέφθηκα στο νοσοκομείο. Βρήκα έναν άνθρωπο στερημένο της φωνής του και που ανέπνεε από μιá σήραγγα ανοιγμένη στον λάρυγγά του, —έναν άνθρωπο που είχε συχνά την έκφραση της αγωνίας στα μάτια του. Κατά τους μήνες που έμεινε εδώ, νοσηλευόμενος, ήμουν από κείνους που πήγαιναν και τον έβλεπαν συχνά. “Ωστόσο, ούτε και τότε—και παρ’ όλη την άρρώστια που κάνει τους ανθρώπους ν’ ανοίγονται περισσότερο στους γύρω τους,—δέν εύρέθηκα πρόσωπο πρὸς πρόσωπο με τή βαθειά ψυχή του Καβάφη. Τόν έβλεπα άλλοτε εύχαριστημένο κι’ άλλοτε άθυμο, αλλά ποτέ με τή διείθηση, ή την αδυναμία, της ψυχικής επικοινωνίας. Μιλούσε—ή μάλλον έγραφε, γιατί του ήταν αδύνατο νά μιλήσει — για έπουσιώδη πράγματα. Έίχε έξ’ άλλον γρήγορα πεισθεί ότι ή μέθοδος της θεραπείας στην όποία τον είχαν υποβάλει, θα του ξυγάδινε την υγεία του—κι’ έτσι, κι’ αυτή ακόμα ή ανησυχία που σκίαζε στις άρχές τὸ βλέμμα του, είχε εξαφανιστεί. Ο άνθρωπος που μᾶς δεχότανε ήταν εκείνος που έμφανιζόταν κι’ άλλοτε: ο «χαριτωμένος», ο «γραφικός» Καβάφης. . .

Δέ νομίζω ότι ο άλεξανδρινός ποιητής έφερε ένσυνείδητα μιá προσωπίδα—για νά κρατάει την ψυχή του σε μιá άδιεσδυτή μόνωση. Σ’ ένα του παλαιό ποίημα, είχε παραπονεθεί ο ίδιος γι’ αυτή την άπομύωση. Το ποίημα αυτό, που τιτλοφορείται «Τείχη» είναι, παρὰ τή χαρακτηριστική λιτότητα του καβαφικού ύφους, μιá σπαραχτική, καθὼς θα δήτε, κραυγή:

Χωρίς περίσκεψη, χωρίς λύπη, χωρίς αιδώ,
μεγάλα κ’ ύψηλά τριγύρω μου έκτισαν τείχη.

Και τώρα κάθηναι και άπελπίζομαι εδώ.

“Άλλο δέν σκέπτομαι: τον ρούν μου τρώγει
[αυτή ή τύχη]
διότι πράγματα πολλά έξω νά κίρω ειχον.

“Α, όταν έκτιζαν τὰ τείχη πὼς νά μὴ προ-
[σέξω!

Αλλά δέν ήκουσα ποτέ κρότον κτιστών ή
[ήχου.

“Ανεπαισθήτως μ’ έκλεισαν από τον κόσμο
[έξω.

Κατά τή γνώμη μου, τὸ ποίημα αυτό εκφράζει ένα αίσθημα συμπιεσμένο — κατά τή φροϋδική έννοια— μέσα στην ψυχή του Καβάφη από τὰ χρόνια της νεότητός του. Είναι γνωστό—και μπορούμε νά τὸ πούμε άφοϋ αυτός ο ίδιος εκφράστηκε τόσο καθαρά στην ποιήσή του—ότι ο Καβάφης άνήκε στην κατηγορία εκείνη των ανθρώπων που αποκλείουν έντελῶς από την έρωτική κι’ αίσθησιακή ζωή τους τή Γυναίκα ή τις γυναίκες. Ο σεξουαλισμός αυτός συναντιέται—όπως ξέρετε—την κοινωνική άποδοκιμασία και καταφρόνια. Ο Καβάφης, νέος όταν ήταν, θα τὰ αίσθάνθηκε και τὰ δύο αυτά πολύ έντονα, — με την ποιητικήν ευαισθησία του. Σ’ ένα του ποίημα τὸ λέει καθαρά—μιλώντας τάχα για ένα τρίτο πρόσωπο:

“Έξευτελισθη πλήρως. Μιá έρωτική ρο-
[πή του
λιαν άπαγορευμένη και περιφρονημένη
(έμφυτη μολοτοϋτι) ύπήρξε ή αιτία.
“Ήταν ή κοινωνία σεμνότερη πολύ.

“Αναγκασμένος, άπ’ αυτή την άποδοκιμασία και καταφρόνια, νά κρύβει τους ίδιαιτέρους έρωτές του, νά τους ζει παράμερα και στη σκιά, ο Καβάφης ώδηγήθηκε, σιγά-σιγά, νά νιώσει αυτό τὸ ύψωμα των Τειχών μεταξύ εκείνου και της ζωής του πολλού κόσμου — για τὸ όποιο παραπονείται.

“Ωστόσο, τὰ Τείχη αυτά ο Καβάφης δέ δοκίμασε ποτέ νά τὰ ρίξει. “Οχι μόνο δέν κατέβαλε καμμιá ποτέ προσπάθεια νά έγκυκαταλείψει τὸ πάθος του, αλλά και δέν τὸ άπέκρυψε. Τόν κατείχε σε βαθμὸ τόσο κυ-

Ο ΚΑΒΑΦΗΣ ΝΕΚΡΟΣ

(Μάσκα ληφθεῖσα από τον κ. Α. Θωμόπουλον)

ριαρχικό ὥστε, όπως οι μορφνομανείς ή οι όπισθάγοι, εύρισκε στην έκανοποίησή του την άφορητή μιáς λαχτάρας ακόμα μεγαλύτερης:

Ν’ αγαπηθεί ακόμα περισσότερο

—γράφει σ’ ένα του ποίημα—

Ν’ αγαπηθεί ακόμα περισσότερο
ή ήδονή που νοσηρῶς και με φθορά άπο-
[κτάται,
που νοσηρῶς και με φθορά παρέχει
μιάν ένταση έρωτική που δέν γνωρίζει ή
[ύγεια . . .

Κι’ έτσι, πράγματι, άγάπησε αυτή την ήδονή ο Καβάφης. Τα Τείχη, τὰ όποία στη νεότητά του τὰ αίσθάνθηκε ως φυλακή, έγιναν γι’ αυτόν—λίγο-όλιγο—τὸ φυσικό του κλίμα. Τα άπεδέχτηκε—και μέσα σ’ αυτά ώργάνωσε τή ζωή του, τή δοσμένη δλόκληρη στην έκανοποίηση του πάθους του. “Οπως οι άνθρωποι τον αίσθάνθηκαν ξένο πρὸς αυτούς, έτσι κι’ αυτός αίσθάνθηκε τους ανθρώπους ξένους πρὸς εκείνον. Χωρίζονταν από τὰ ψηλά τείχη

μιáς διαφορετικής οργανικής διάπλασης και—φυσική συνέπεια—μιáς έντελῶς διαφορετικής νοοτροπίας.

Sans vous comprendre et sans que vous
[m’ayez comprise,
j’ai pussé parmi vous poire dans l’ombre
(grise . . .

έγραφε ή Ρενέ Βιβιέν, μιá ποιήτρια ανάλογης πρὸς τον Καβάφη σεξουαλικής διαπλάσεως . . .

Αυτός είναι ο λόγος για τον όποιο ο άλεξανδρινός ποιητής κρατοϋσε χαμηλωμένο για μᾶς, όπως είπα, τὸ φῶς της ψυχής του, όπως και της λάμπας του. “Αποδεχόταν τὸ θαυμασμό μας για τή μεγάλη του ποιητική αξία, ήταν ευγενέστατος μαζί μας, χαριτωμένος ακόμα,—άλλά δέν είχε νά πει σε μᾶς τίποτα τὸ έσωτερικότερο, τίποτα τὸ προσωπικότερο, γιατί δέν είχαμε τίποτα τὸ κοινό μαζί του. Μᾶς αίσθανόταν ξένους—μονολότι δέν του δείχναμε την άποδοκιμασία εκείνη που τον είχε πληγώσει στα νεανικά του χρόνια. Ξένους—και για μόνο τὸ γεγονός ότι δέν είχαμε την «έμφυτη ροπή» του. . .

“Έτσι λοιπόν, κλεισμένος μέσα στα Τεί-

γύμ του μέσα στην ποίησή του. Τοῦ ἀρχαῖ-
σε, γὰρ νὰ ἴδει ὅλ' αὐτά, νὰ καθίσει κοντὰ
στο χιμηλὸ φῶς του καὶ νὰ κλείσει ρεμ-
βαστιὰ τὰ μάτια του :

Ἔνα κερὶ ἀρκεῖ. Τὸ φῶς του ἀμυδρὸ
ἀρμόζει πὸ καλά, θάναι πὸ συμπαθὲς
σὰν ἐρῶν τῆς Ἀγάπης, σὰν ἐρῶν οἱ
[Σκιές.

Ἔνα κερὶ ἀρκεῖ. Ἡ κάμαρη ἀπόρη
νὰ μὴ ἔχει φῶς πολὺ. Μέσα στὴν ρέμβην
[ὄλωσ

καὶ τὴν ὑποβολή, καὶ μὲ τὸ λίγο φῶς —
μέσα στὴν ρέμβην ἔτσι θὰ δραματισθῶ
γιὰ νὰ ἔρῳ τῆς Ἀγάπης γιὰ νὰ ἔρῳ οἱ
[Σκιές. . .

Ἀντίθετα πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους
ποὺ ἔχουν τὴν ιδιότητα νὰ ξεχνᾶν, αὐτὸς
εἶχε τὴν ιδιότητα νὰ θυμᾶται. Ἀντίθετα
πρὸς τὴ γεύση τῆς σιάντης ποὺ ἀφίνει στοὺς
ἄλλους κάθε ἔρωτας ποὺ πέρασε, αὐτὸς δια-
τηροῦσε ἀπὸ τὸν καθένα μιὰ γεύση γλυκύ-
μητας. Ἦταν εὐγνωμὸν παντοεινὰ γιὰ ἀ-
πολαύσεις ποὺ τοῦ εἶχαν χαρίσει μιὰ στιγ-
μὴ καὶ σ' ἐπιθυμίες ποὺ ὑπῆρξαν φρυγα-
λέες καὶ παρέμειναν ἀπραγματοποίητες :

Σῶμα, θυμήσου ὄχι μόνο τὸ πόσο ἀγαπή-
[θηκες,

ὄχι μονάχα τὰ κρεβάτια ὅπου πλάγιασες,
ἀλλὰ καὶ κείνες τὲς ἐπιθυμίες ποὺ γιὰ σένα
γυάλιζαν μέσ' στὰ μάτια φανερά,
κ' ἐτρέμανε μέσ' στὴ φωνή—καὶ κάποιον
τυχαῖον ἐμπόδιον τὲς ματαίωσε.
Τώρα ποὺ εἶναι ὅλα πὰ μέσα στὸ παρελθόν,
μοιάζει σχεδὸν καὶ σιὲς ἐπιθυμίες
ἐκείνες σὰ νὰ δόθηκαν - πῶς γυάλιζαν,
θυμήσου, μέσ' στὰ μάτια ποὺ σὲ κτύπαζαν
πῶς ἐτρέμαν μέσ' στὴ φωνή, γιὰ σέ, θυμή-
[σου, σῶμα. . .

Αὐτὸς ἦταν ὁ Καβάφης: ἕνας μεγάλος.
Ὁ ἡθονισμὸς ὑπῆρξε ὁ σκοπὸς του στὴ ζωὴ
καὶ ἡ πίστη του πρὸς αὐτήν. Αὐτὸς ἐπίσης
ὑπῆρξε ἡ ποιητικὴ του πηγὴ καὶ δικαίω-
ση. Ἐσχημάτισε τὴ ζωὴ του, τὸ πνεῦμα του,
τὴν ψυχὴ του. Αὐτὸς τὸν ἔκανε νὰ πῆρει
τὴ στάση ἐκείνη τῆς ἀριστοκρατικῆς ἀδια-
φορίας πρὸς ἕνα κληθὸς πράγματα ἐπωφε-
λῆ γιὰ τὰ ὁποῖα κοπιᾶζον οἱ ἄνθρωποι.
Αὐτὸς τὸν διέθεσε σὲ ρεμβασμοὺς καὶ τοῦ
ὑπαγόρευσε στοχασμοὺς ποὺ βρῖσκουν με-
γάλῃ ἀπήχηση σιὲς ψυχές μας, γιατί ἐκφρά-
ζον μὲ ἰδιαίτερη ὀξύτητα καὶ μὲ πρωτό-
τυπο ἕρος μερικὰ κλάσματα πρίγματος. Αὐτὸς,
τέλος, τὸν ὠθήσε νὰ δημιουργήσει.

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

C. P. CAVAFY

CIERGES

Les jours à venir se dressent devant nous
Ainsi qu'une file ardente de cierges
De petits cierges dorés, lumineux et vivants.

Les jours passés demeurent en arrière,
Morne file de petits cierges éteints.
Les plus proches fument encore,
Cierges refroidis, fondus et tout courbés.

Je ne veux pas les contempler, leur vue m'attriste
et je m'afflige en songeant à leur premier éclat.
Je regarde devant moi les petits cierges qui brûlent.

Je ne veux pas me retourner et découvrir avec effroi
Combien vite la sombre rangée s'allonge,
Combien vite s'accumulent les cierges éteints.

ATHINA J. PAPPAS

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΣΕ ΚΡΙΤΙΚΟΥΣ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ

Ἐκτός ἀπὸ τὸ Σολωμό, κανεὶς νεοέλληνας
καλλιτέχνης δὲν κινεῖ τόσα προβλήματα, ὅσα
ὁ Καβάφης: προβλήματα καλλιτεχνικά, ἠθι-
κά, πνευματικά, ψυχολογικά. Ὁ Καβάφης
εἶναι ἀπὸ τῆς πιδ πλατείας, τῆς πιδ πολυσύν-
θετες, τῆς πιδ ἰδιόρρυθμες καὶ τῆς πιδ αἰνιγ-
ματικῆς νεοελληνικῆς μορφῆς. Ὁ ἐρωτισμὸς
του δὲν ἐξαντλεῖ ὄλο τὸ ψυχολογικὸ του μυ-
στήριο, οὔτε ὁ «ἐγκεφαλισμὸς» του, ὄλο τὸ
μυστικὸ τοῦ ἔρους του. Ὁ Καβάφης θὰ με-
λετιέται καὶ θὰ συζητιέται καὶ στὸ μέλλον
μὲ ὅσο πάθος καὶ σήμερα. Καὶ ὅταν ὀρι-
σμένη κριτικὴ θὰ εἶναι σίγουρη ὅτι ὄχει
πῆ τὴν τελευταία λέξη γιὰ τὸ ψυχολογικὸ
ἢ τὸ καλλιτεχνικὸ πρόβλημά του.

* *

Τὸ δράμα δὲν ὑπάρχει στὴ μορφή τῶν
ποιημάτων τοῦ Καβάφη, στὴ διαλογικὴ ἢ
«μονολογικὴ» ὅπως ὀρισμένων Ἀλεξαντρι-
νῶν ἢ ἐπιγραμματοποιῶν τῆς Ἀνθολογίας.
Ἐπάρχει στὴ συνειδησὴ του, στὴ διαθεσὴ
του, στὴν κίνηση καὶ στὸ ρυθμὸ τῆς σκέψης
του, καὶ ὕστερα στὴ σύλληψη καὶ στὴ δι-
τάξη τῶν ποιημάτων του. Τὰ ποιήματά του
σπῆζονται ἀπὸ ἐναγώνιες δραματικῆς κραυγῆς
(λανθάνουσες καὶ πιγμένες, τὸ περισσότερο,
γι' αὐτὸ καὶ πιδ τραγικῆς) ποὺ μένουν καὶ
ἔξρου με πῶς θὰ μένουν δίχως ἀπάντηση.
Ἐκεῖ βρῖσκεται ἕλη ἢ τραγικὴ ὑπόσταση τῆς
ποίησής του.

Ὁ Καβάφης εἶναι περισσότερο τραγικὸς
ποιητῆς παρά λυρικὸς, τραγικὸς στὴν οὐσία
καὶ ἀνεξάρτητα ἀπ' τὴν ἐξωτερικὴ δραμα-
τικότητά τῆς μορφῆς.

Ἀγῶνας ἰσορροπίας μουσικοῦ ἐνατίκτου
καὶ πλαστικοῦ δὲν ὑπάρχει στὸν Καβάφη.

Ἴσως μάλιστα, τὸ συχνότερο, ν' ἀδιαφορεῖ
καὶ γιὰ τὰ δύο. Δὲ μπορεῖ νὰ ὀνομαστῆ,
βέβαια, μουσικὸς ποιητῆς, καὶ ἀκόμα λιγώ-
τερο, πλαστικὸς. Μὰ τὰ ποιήματά του ἔ-
χουν τὴν πλαστικὴ — καὶ τὴ μουσικὴ, πολὺ
συχνά — τῆς συγκινημένης του σκέψης ἢ τῆς
συναισθηματικῆς του κατάστασης. Σπάνια
οἱ στίχοι του πραγματώνουν μιὰ μορφικὴ
τελειότητα, σπάνια εἶναι αὐτάρκειες καὶ αὐτοῦ-
παρχτες μουσικοπλαστικῆς ὀλότητες, ὅπως
ὀρισμένοι, οἱ περισσότεροι, στίχοι τοῦ Σο-
λωμοῦ. Λίγοι στάζουν σὰν κόμπι μελωδίας
μέσα μας καὶ λίγων ἀπομένει μέσα μας ὀλο-
κληρο τὸ σῶμα τῆς μελωδίας :

Ἀνεπαίσθητος μ' ἔκλεισαν ἀπὸ τὸν
[κόσμον ἔξω.

Κι' αἰσθηματοποιήθημες ὀλοκληρο γιὰ
[μένα.

Ἡ μουσικὴ τῶν ποιημάτων τοῦ Καβάφη
εἶναι στὸ σύνολο, στὴν ἐννοία, ὀξεῖα καὶ μο-
ναδικὴ τους ἀτιμὸσφαιρα. Γι' αὐτὸ καὶ μόλις
ξυπνήσει ἕνας τοὺς ἤχος μέσα μας, καὶ ὁ
πιδ θαμπὸς, καὶ ὁ πιδ ἀδιόρατος, σὰ μιὰ
δύναμη καθαρὰ μαγικὴ ξυπνᾶ σιγὰ-σιγὰ
ὀλοκληρο τὸ μουσικὸ ὑπόσπρωγμα τοῦ ποιή-
ματος, ἀπλώνεται στὸ ὑποσυνειδητό μας,
γεμίζει τὴ βαθύτερη μουσικὴ μας μνήμη,
μὰς δημιουργεῖ μιὰ σταθερὴ, συναισθηματικὴ
κατάσταση, καὶ κάποτε ξεχειλίζει καὶ σὲ
κομμάτια στίχων, σὲ φράσεις ἢ καὶ σὲ λέ-
ξεις μόνο ποὺ τῆς ψιθυρίζουμε σιγανὰ καὶ
σὰν καταρτυτικά, ὅπως περίπου καὶ ἕνας
μυστικὸς θὰ ψιθύριζε τοὺς στίχους ἕνός μου-
σικοῦ ποιητῆ. Εἶναι ἢ ἐσωτερικώτερη ἐνω-

ἀφορᾶ τις ἐνδόμυχες πίστεις του, ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι τόνοι στὴν ποίησή του Καβάφη, τόνοι ποὺ διαφέρουν βαθειὰ μεταξὺ τους, παρ' ὅλη τὴν φαινομενικὴ τους ἐνότητα. Ἄλλοῦ φαίνεται ὁ Καβάφης ἐντελῶς ἀδιάφορος (distant, détaché) γιὰ τὸ καλλιτεχνικό του «παιχνίδι». Ἄλλοῦ, κάτω ἀπὸ μιὰ ψυχρὴ ἔκφραση, μαντεύει κανεὶς τὴν πιὸ ἐντονη συγκρατημένη ἕρμην (Γκριζα). Ἐν τῷ τραγικῷ τῆς ἱστορίας, τῆς μοίρας, τῆς ζωῆς, βαρβαίνει κάποτε στὴν ποίησή του μὲ ὄλο του τὸ βάρος (Μάρτιαι Βίδοι. Ἐὰ βήματα). Ἄλλοῦ (Νέοι τῆς Σιδῶνος), ἡ τέχνη τοῦ φαίνεται ἀνώτερη ἀπὸ τὴν πράξη. Ἄλλοῦ πάλιν δείχνει νὰ πιστεύει πὼς ὅλα σὰ νὰ ὀδηγοῦν τελικὰ στὴν πράξη. Ἡ τέχνη γιὰ τὸν Καβάφη εἶναι ἀπλὸ συμπλήρωμα τῆς ζωῆς. Δὲν εἶναι, ὅπως παρατηρήθηκε κιόλα (1), μέσο λυτρωμοῦ, ἢ «αὐτοσκοπὸς» παράλληλος καὶ ἰσάξιός με τὴν ζωὴ.

Ὅσο διανοητικὸς, κάτι περισσότερο, ὅσο ἐγκεφαλικὸς ποιητὴς καὶ ἂν εἶναι ὁ Καβάφης, δὲν ἀισθάνεται μονάχα γιὰ νὰ σκεφθεῖ. Ὑπάρχει καὶ πολὺ «καθαρή» αἰσθησιμὴ στὸ ἔργο του, ὅχι περασμένη ἀπὸ τὸ νοῦ. Μὰ οὔτε — καθὼς ὁ Πόε — ἀντλεῖ τὸ πᾶν ἀπὸ τὸ μυαλό του ὁ Καβάφης (2). Οὔτε ἀποκλειστικὰ γι' αὐτὸν ἡ «ἐμπνευση λέγεται ὑπομονή» καὶ τὸ «αὐθόρμητο, τὴ φυσικότητα, τὴν πνοὴν τὰ ἔχει σκοπιώσει μέσα του». Μὰ καὶ τοῦτο, ἐπιτέλους, καὶ σὲ ὅσο βαθμὸ ἰσχυρίζεται ὁ κ. Μαλάνος, καὶ ἂν συμβάλει, μετριάζεται τάχα ἡ ἀξία τοῦ Καβάφη; Ποῦ ἀρχίζει ἡ φυσικότητα σὲ ὄντα τόσο πολυσύνθετα, ὅπως οἱ καλλιτέχνες, καὶ μάλιστα οἱ καλλιτέχνες τοῦ «σοφοῦ» 19ου αἰῶνα, καὶ τί εἶναι στὴ φοβερὴ αὐτὴ ἀλχημεία ποὺ λέγεται τέχνη, ἢ φυσικότητα; Ἐπειδὴ, ἴσως, δὲν εἶναι οὔτε στιγμὴ «αὐθόρμητοι» ὁ Πόε, ὁ Μπωντλαίρ, ὁ Βαλερό, ἐπειδὴ πιστεύουν ὅτι «ὁ ἐνθουσιασμός δὲν εἶναι ποιητικὴ κατάστασις» (3), δὲν εἶναι γιὰ τοῦτο καὶ πολὺ τρανοὶ ποιητὴς; Στὴν τέχνη, μόνο ἓνα πράγμα ἔχει σημασία: τὸ ἀποτέλεσμα. Ἐὰ πῶς καὶ τὰ γιατί δὲν ἐνδιαφέρουν παρὰ μονάχα τοὺς «περιέργους». Ὅλους ἐκείνους ποὺ δὲν μποροῦν νὰ σταθμίσουν τὰ καλλιτεχνήματα ἀξιολογικὰ καὶ θέλουν νὰ τὰ ἐξηγοῦν.

Σιωπότητα εἶναι τὸ ἐρώτημα (ποὺ περιχλείνει καὶ μιὰν ἀπάντησιν) τοῦ Ἄλκη Θρύλου, σχετικὰ μὲ τὴ γλῶσσα τοῦ Καβάφη. «Ἄφοῦ, λέγει, ἓνας ποιητὴς, ἀδιάφορο ἂν εἶναι ἓνας καὶ μόνος, μπόρεσε νὰ μεταδώσει ἐντατικὴ μιὰ συγκίνηση μὲ τὴ μιχτή, εἶναι δυνατὸ νὰ θεωρηθεῖ ἡ γλῶσσα αὐτὴ ἐντελῶς νεκρή;» Πολὺ σωστὴ καὶ ἡ ἄλλη παρατήρησις τοῦ ἴδιου κριτικοῦ: ὅτι σὲ καμμιά ἄλλη γλῶσσα ἡ μορφή δὲ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι σὲ τέτοιο βαθμὸ ἓνα περιβλήμα καὶ μόνο τῆς Ἰδέας. Ἡ γλῶσσα τοῦ Καβάφη εἶναι ἡ πιὸ ταιριαχτὴ στὸ εἶδος τῆς ποίησής του. Αὐτὸ δὲν τὸ διακηρύσσει μόνον ὁ Ἄλκη Θρύλος καὶ ὅλοι ἐμεῖς ποὺ θαυμάζουμε τὸν Καβάφη: τ' ὁμολογεῖ καὶ ὁ κ. Μαλάνος. Ποῦ θὰ κεῖ ὅτι ὁ καθαρευουσιανισμὸς τοῦ Καβάφη δὲν εἶναι μειονέκτημα, ἀλλὰ γεγονός καλλιτεχνικό, δικαιωμένο ἀπὸ τ' ἀποτελέσματά του, καὶ ποὺ δημιούργησε κιόλα μιὰ γλωσσικὴ — ὅπως λεπτότατα τὴ χαρακτήρισε ὁ κ. Ἄγρας — «νοστροπία». Εἶναι ἡ γλωσσικὴ ἀκριβῶς νοστροπία ποὺ βρίσκουμε στὸν Καρυωτάκη, ἓναν ἀπὸ τοὺς τρεῖς — τέσσερις καλλιτέχνους Ἕλληνας ποιητὴς τῶν τελευταίων χρόνων, καὶ, γιὰ τίς τάσεις καὶ τίς ἀντιλήψεις του, ἀπὸ τοὺς πιὸ «ἀντιπροσωπευτικούς».

* *

Ἡ πρωτοτυπία θὰ μείνει τὸ μεγάλο μυστικὸ τοῦ Καβάφη. Εἶναι φαιδρὸ, κυριολεχτικὰ, νὰ ἐπιχειρεῖ κανένας νὰ τὴν ἐξηγήσει, ὅπως ἐπιχειρεῖ ὁ κ. Μαλάνος στὸ βιβλίο του (1). Μπορεῖ ἡ μορφή τῶν ποιημάτων τοῦ Καβάφη νὰ ἔχει στοιχεῖα ἀπὸ τ' ἀλεξανδρινὰ ἐπιγράμματα καὶ τοὺς «μίμους», μπορεῖ κάποτε ἡ ὁμοιότητα μὲ τίς φόρμες οὗτὲς νὰ εἶναι καὶ καταπληχτικὴ, μπορεῖ στὸ σχηματισμὸ, στὸ μηχανισμό, στὰ ἐξωτερικὰ τῆς γνωρίσματα, ἢ ποίησις τοῦ Καβάφη νὰ ἔχει πολλὰς ὁμοιότητες μὲ τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Μὰ ἡ μορφή τῆς σὲ ὅ,τι χαρακτηριτικώτερο, προσωπικώτερο ἔχει, μένει ἀπολύτως ἰδιότυπη, καὶ ὁ τόνος τῆς (τὸ μίγμα αὐτὸ ποὺ λέγεται τόνος καὶ ποὺ δὲν ξέρει κανεὶς πῶς γίνεται καὶ ἀπὸ ποῦ ἔρχεται) μοναδικός. Ὁ μοναδικώτερος στὴν ποίησίν μας μαζί μὲ τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Κάλβου.

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

(1) Ὁ Ποιητὴς Κ. Π. Καβάφης, σ. 113.

ΣΚΕΨΕΙΣ ΜΕΤΑΚΑΒΑΦΙΚΕΣ

Συνειθισμένος νὰ βρίσκει κανεὶς στὰ ποιήματα τὸ ἀδέξιο ἐκεῖνο φῶς τῆς ὀνειροπόλησις, τὴ νοσταλγικὴ ἐκείνη διάθεσις ποὺ περιβάλλει μ' ἓνα θαμπὸ ἀπαύγασμα τίς φευγαλέες μορφὲς τοῦ ὠραίου καὶ τοῦ ἰδανικοῦ — μένει ἐκπληκτὸς μπροστὰ στὴ νέα αὐτὴ γλῶσσα, τὴν ἀρητόρευτη, τὴν ἀστόλιστη, τὴ γυμνή.

Σύμβολα ὠμά, διαπιστώσεις σκληρῆς, ψυχικῆς διαθέσεως ἀμετάκλητες. Ἡ αὐλαία τῆς νοσταλγικῆς ὠραιοπαθείας αἰρεται βλαία, καὶ ἀποκαλύπτονται, μέσα σὲ φῶς διαυγὲς καὶ σκληρὸ, τοπεῖα ρημαχγμένα ἀπὸ πολὺν καιρὸ, ψυχῆς ποὺ δὲ μάχονται πιά, ἀλλ' ἔχουν ὑποκύψει, μιὰ δλόκληρη οἰκουμένη, τὴν ἐπαύριον τοῦ πολέμου, τοῦ μεγάλου καὶ ἀποφασιστικοῦ.

Ποτὲ ἡ ποιητικὴ ἀλήθεια δὲν ἐνεφηνίσθη μὲ τρόπο τόσο ἀμείλιχτα καθολικὸ, τόσο ἀνεπανόρθωτα πειστικὸ.

Ἡ κατάπληξις εἶναι μεγάλη, ἡ ἀμηχανία πλησιάζει τὸ θάμβος καὶ τὴν ἔκστασι. Ἐσπερα ἡ ψυχὴ ἐπιστρέφει βλαία, πρωτόγονα καὶ ἐνστιγμιακὰ στὶς πρώτες πηγὲς τῶν πραγμάτων. Συντελεῖται, μέσα σὲ μιὰ δξυτατη καὶ ὀδυνηρὴ, διανοητικὴ κατεργασία, ἢ βαθύτερη ἐπίγνωσις ποὺ μπορούσε ν' ἀπειλήσει τὸ ποιητικὸ μας αἰσθητήριο.

Ἐπίγνωσις Πανάσιμη. Οἱ ποιητικὲς μας συγκινήσεις βυθίζονται ἀπότομα στὸ παρελθόν. Παρελθόν ἀποτελοῦνε τώρα πιά καὶ οἱ διαθέσεις καὶ οἱ νοσταλγίες καὶ οἱ ρυθμοί. Κι' ὁ σκεπτικισμὸς, ὑπομονετικὸς καὶ ἀκατάβλητος, προβάλλει σὰ νέος ἐχθρὸς στὸ βέλος αὐτῆς τῆς σκηναγραφίας.

Κι' ἔταν κλείσει τὸ βιβλίο μὲ τὴ σοφία του, ἐπακολουθεῖ ἡ σιωπὴ. Μιὰ σιωπὴ ποὺ τὴν ἀναδεύει ἐπίμονα ὁ στοχασμὸς, ἀλλ' ἀπὸ τὴν

ὅποια δὲ θ' ἀνακηδήσει ποτὲ πιά ἡ φωνὴ καὶ τὸ φῶς τῆς δημιουργίας.

Σιωπὴ στυγνὴ, σιωπὴ ποὺ σὲ πείθει ὅτι ὅλα ἔχουν εἰπωθεῖ κι' εἶναι μάταιο πιά νὰ μιλήσης.

Ἡ καρδιά ἔχει ταφεῖ, ἡ σκέψις ἔχει ξεφλήσει. Καὶ τὰ βιβλία ἔχουν γραφεῖ πιά ὅλα. Μάταιο εἶναι νὰ γραφοῦν κι' ἄλλα. Ἦθ' ἔθ' εἶχαν νὰ προσθέσουν:

Ἦται σοφὸς ποὺ ἔγινες, μὲ τόση πείρα,
ἤδη θὰ τὸ κατάλαβες, οἱ Ἰθάκες τί ση-
μαίνουν.

Στὰ πιὸ πολλά του ποιήματα, βρίσκει κανεὶς τὸν πυρήνα ἐνὸς ἀποφθέγματος.

Ἐὸ ἀπόφθεγμα, ἀπόσταγμα σκέψης καὶ ζωῆς, σφραγίζει τὴ φωνή, σφραγίζει τὴ σκέψις, μὲ τὴ σφραγίδα τῆς σιωπῆς. Μὲ τὸ ἀπόφθεγμα ἔχουν εἰπωθεῖ ὅλα, μετὰ ἀπ' αὐτὸ δὲ βολεῖ νὰ πεῖ κανεὶς τίποτε.

Σὲ ἄλλα ποιήματα, ὑπάρχει τὸ ἀμυδρὸ διάγραμμα μιᾶς αἰσθησιακῆς ζωῆς.

Μὰ οἱ αἰσθησιακὲς του συγκινήσεις εἶναι παρείσακτες, βέβηλες καὶ ἀποδιοπομπαῖες. Ἄντι νὰ ξυπνοῦν ἓναν παλμὸ δημιουργίας, προκαλοῦν ἓνα δισταγμὸ, γεννοῦν μιὰν ἐπιθυμία ἀποφυγῆς, μιὰ διάθεσις λυτρώσεως. Σιωπὴ σκεπάζει καὶ ἐδῶ τὴ φωνὴ τοῦ ποιητοῦ, — σιωπὴ ἀποδοκιμασίας.

Προπάντων, ἂς μὴν ἐπιχειρήσει κανεὶς ἀπεγνωσμένα νὰ μιμηθεῖ ἢ νὰ συνεχίσει τὸν ἦχο αὐτῆς τῆς φωνῆς, τῆς τελειωμένης καὶ ὀριστικῆς. Ἡ προσπάθεια θὰ εἶναι χωρὶς νόημα καὶ χωρὶς σκοπὸ, καθὼς ὅταν ἐπιχειρεῖ κανεὶς — «χωρὶς περὶ σκεψίν, χωρὶς αἰδῶ» — νὰ ταράξει τὴ στοχαστικὴν σιωπὴν ποὺ ἐπακο-

(1) Γ. Μεναλιώτης, περιοδικὸν «Ἔργασια» 26, 1V, 30. (2) Γ. Μαλάνος. (3) Βαλερό, καθὼς τὸ πιστεύουν, νομίζω, ἀδιάφορο ὅμως.

λουθεί ύστερα από έναν ώριμο και πολύ άνα-
μενόμενον έπίλογο.

Κι' άλλωστε, δέν υπάρχει τίποτα παραδο-
ξώτερο από την άπομίμηση αυτής της φω-
νής. Το περιεχόμενό της είναι αόριστα προ-
σωπικό, «προσωποπαγές», κι' είναι αδύνατο
ν' άποσπασθεί από την υποκειμενική ύπόστα-
ση του ποιητού. Κατ' ανάγκην λοιπόν, ή μι-
μηση περιορίζεται νά παρακολουθήσει τή
μορφή, τά έξωτερικά μόνο γνωρίσματα. Και
τό πράγμα τότε είναι αυτόχρονα κωμικό,
σάν μιά κωμωδία.

Κι' όμως, κάποτε, μέ καιρό, «έν ώραις σο-
βαρών σπουδών», ή άκοή μας τaráσσεται και

πάλι. 'Ακαθόριστα βήματα ήχοϋν φθουριστά
πάνω στην τέφρα των παλαιών μας ονείρων.
Και τότε, μ' έναν κρυφό παλμό και μέ τήν
τρεμούλα τής άναμονής στα φτωχά μας δάχ-
τυλα, τρέχουμε ν' άνοιξουμε τή θύρα τής
σκατεινής κι' από καιρό άμίλητης κατοικίας
μας στον μακρυταξιδεμένο μας ξένο.

Μά τότε βλέπουμε ότι τά βήματά του τά
έχουν άκούσει ήδη «έξω οι λαοί». Και γυρί-
ζουμε πίσω νικημένοι, κι' ο Ίσκιος τής και-
νούργιας αυτής πλάνης κρύβει πάλι τον ήλιο
άπό την ψυχή μας.

Και ξανάρχεται ή σιωπή, ή σιωπή που
έχει την άπεραντούνη μιās συντελείας:

"Ήδη θά τό κατάλαβες, οι Ίθάνες τί ση-
μαίνουν.

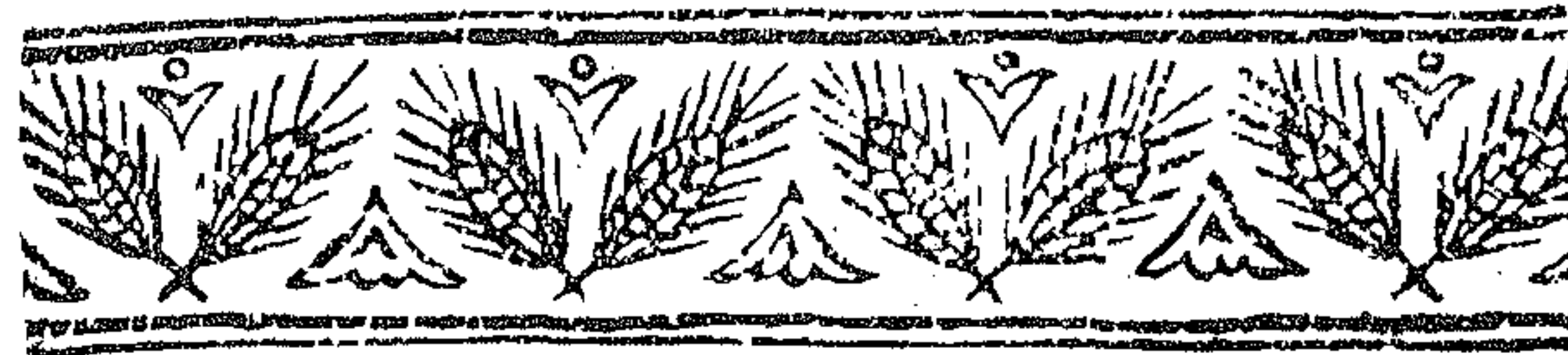
MIX. Δ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

C. P. CAVAFY

DÉLOYAUTÉ

Lorsqu'on maria Thétis à Pélée,
Apollon se leva, au magnifique festin
des noces, et loua les jeunes époux
du rejeton qui allait sortir de leur union.
Il dit: «Jamais la maladie ne l'effleurera,
et il aura une longue vie». Quand il eut dit,
Thétis tressaillit d'aise, car les paroles
d'Apollon, qui s'entendait en prophéties,
lui parurent un gage pour son enfant.
Et lorsque grandit Achille,
et que sa beauté fut la gloire de la Thessalie,
Thétis se remémorait les paroles du dieu.
Mais un jour, des vieillards vinrent, avec des nouvelles,
et ils dirent la mort d'Achille à Troie.
Et Thétis déchira ses vêtements de pourpre,
et arracha de son corps et jeta
sur le sol ses bracelets et ses bagues.
Et dans ses lamentations elle se rappela le passé,
et demanda où donc se trouvait le sage Apollon:
où donc était le poète qui dans les festins
si bien parlait; où il était, le prophète,
quand on avait tué son fils en sa prime jeunesse.
Et les vieillards lui répondirent qu'Apollon
en personne s'était rendu à Troie,
et qu'avec les Troyens il avait tué Achille.

H. PERNOT

Η ΕΥΘΥΝΗ ΜΙΑΣ ΓΕΝΕΑΣ

Οι μισοί τουλάχιστον από τους λογοτέ-
χνες μιας προσπαθούν νά έξηγήσουν τό
έργο του Καβάφη. 'Εγώ θά κίμω κάτι άλ-
λο: θά προσπαθήσω νά δικαιολογήσω τή
γενεά που δέν τον κατάλαβε και ίκανοποι-
ησε τις πνευματικές της ανάγκες μέ την
έργασία ποιητών που ξεχάστηκαν προτού
πεθάνουν κι' έπεισαν νά συγκυνοϋν κι' ο-
σους ακόμα δέ ζητούν τίποτα περισσότε-
ρο από τις κουνουνιστικές ρίμες, από τή
ρηχή αισθηματικότητα ή από τό πελάγω-
μα σέ σκέψεις και άνησυχίες άικτανόητες
και άνευλικρινείς.

Δέν πρόκειται νά κίμω τον άπολογητή
τής γενεάς μου. Οι νέοι τής τελευταίας δε-
καεταετίας, — οι περισσότεροι κ' οι πιο
προσδευμένοι, — κι' αρκετοί από τους λο-
γοτέχνες που βρέθηκαν ώριμοι μέσα στην
ίδεολογική άναρχία που έπροκάλεσε ο μεγά-
λος πόλεμος, όχι μόνο δέ δυσκολεύθηκαν νά
αίστανθοϋν και νά εκτιμήσουν τήν ποίηση
του «'Απολείπειν Θεός' Αντώνιον», που είναι
ένιας από τους τρυφώτερους άποχαιρετι-
σμούς μέσα στις λογοτεχνίες όλων των λαών
και όλων των εποχών, του «Προμύνοντας
τους Βαρβάρους», ή τής «Πόλεως», που
κλείνουν στους λίγους στίχους των τά συμ-
περάσματα, τους πόθους και τις συγκινήσεις
μιās ολόκληρης ζωής, αλλά δέν έδιάτασαν
νά άρχίσουν μιá δύσκολη μάχη για νά δια-
λύσουν τή μεγαλύτερη ίσως πλάνη του
πνευματικού μας κόσμου που θέλει νά εί-
ναι οδηγητής και ρυθμιστής σέ κάθε κίνη-
ση ιδεών. Οι νέοι, λοιπόν, μισοϋν νά
καυχηθοϋν ότι έπέρισαν μέ τον ίκανοποι-
ητικώτερο τρόπο από τή δοκιμασία. 'Αλ-
λή ο 'Αλεξάνδρινος ποιητής έζησε τά κρι-
λύτερα χρόνια του, τά χρόνια τής δημιουρ-
γίας και των άναζητήσεων, δηλαδή τήν έ-

ποχή που ο σκεπτόμενος άνθρωπος ζητάει
στηρίγματα και δέχεται περισσότερο τήν έ-
κείδραση του περιβάλλοντος, όλ' αυτά τά
χρόνια έζησε μέ μιá γενεά που δέν τον
κατάλαβε, που έμεινε άδιάφορη έμπρός
στις προσκείμεές του και δέν υποπεύτη-
κε καν τις άγωνίες του. 'Εζησε μόνος.
Και ή άδιαφορία τής γενεάς του είναι πε-
ρισσότερο άδικαιολόγητη, γιατί είναι ή ά-
δυσφορία μιās γενεάς λυρικών.

"Όταν ο κ. Ξενόπουλος παρουσιάζε τον
Καβάφη, ο πεζός λόγος δέν είχε νά έπι-
δείξει πολλά πράγματα. 'Ήταν πνιγμένος
στην ήθογραφία, ανέπνεε σ' ένα στενόν ο-
ρίζοντα και πολύ λίγες φορές τολμούσε νά
πλησιάζει στις πόλεις και νά περάσει από τ'
άπλα κι' άσήμαντα γεγονότα στον έσωτερι-
κό κόσμο του ανθρώπου. 'Ακόμα λιγώτερα
πράγματα είχε νά παρουσιάσει τό θέατρο.
Και κανείς δέν είχε αντίρρηση ότι, μαζί μέ
τον πεζό λόγο, ύστεροϋσε πολύ από τή λυ-
ρική ποίηση. Μερικοί μόνο προσπαθοϋσαν
νά έξηγήσουν σέ όσους άποροϋσαν ότι πάν-
τα ή λυρική ποίηση προηγείται και ότι ή
άνθηση του πεζού λόγου, του θεάτρου και
τής κριτικής γίνεται σέ κοινωνίες ώριμες
και συγκροτημένες. Και όλοι συμφωνοϋσαν
ότι ή ποίηση, και ειδικώτερα ή λυρική, ήταν
ή πνευματική έαδήλωση που επικρατοϋσε,
όταν άρχισε ο Καβάφης νά παρουσιάζει τήν
έργασία του, δηλαδή λίγο πριν και λίγο έ-
πειτ' από τό 1900.

Αυτός όμως είναι κι' ο λόγος που ή ποίη-
ση του Καβάφη άφησε άδιάφορους τους
μορφωμένους τής εποχής ή έπροκάλεσε τήν
άνείδρασή τους. 'Ο Καβάφης έμεινε παρε-
ξηγημένος, αν όχι άγνοημένος, περισσότε-
ρο από δεκαπέντε χρόνια, άκριβώς έπειδή
έτυχε ή γενεά του νά είναι γενεά λυρικών.

Τὸ ἔργομα λίγες ἡμέρες ἔπειτ' ἀπὸ τὸ θάνατό του. Καί τὸ ξαναγράψω μὲ τὴν πεποιθησιὴν ποὺ δίνει τὸ ξαναδιάβασμα καὶ τὸ πέραςμα τοῦ χρόνου: Τὸ ἔργο τοῦ Καβάφη εἶναι μιὰ ἀρνησιμότητα. Ἡ ἀρνησιμότητα αὐτὴ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴ ζωὴ, μὲ τὸν ἄνθρωπο, μὲ τὸν κόσμον, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐργασία τῶν περισσοτέρων λυρικών μας. Ὁ Καβάφης μποροῦσε νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ τρόπους καὶ σκέψεις καὶ ὅ,τι ἄλλο τοῦ προσέφερε ἡ ποιητικὴ μᾶς παράδοση. Ἀλλὰ δὲν ἦταν ἀπὸ τοὺς πνευματικῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐκινεῖται μὲ ὅ,τι ὑπάρχει. Ἡ ρητορεία, ποὺ κυριαρχοῦσε στὴν ἐργασία τῶν ποιητῶν ποὺ ἐκινεῖται τότε τὶς μεγαλύτερες τοὺς προσπάθειες κ' ἐξικουλοῦν νὰ ἔχουν τὴν ἐκτίμησι τῶν πολλῶν, τὸν ἐβύβιζε σὲ ἀπόγνωσι, τὸ ἐπιπλοῦ ἀντίκρισμα τῆς μοίρας τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ περιεχόμενον ὅλου σχεδὸν τοῦ ποιητικοῦ μᾶς λόγου, δὲν τοῦ ἔλεγε τίποτα, καὶ οἱ ὁμοιοκαταληξίες ποὺ δὲν ἦταν παρὰ ἦχοι, τὶς περισσότερες φερὲς δυσάρεστοι, προκαλοῦσαν τὴν περιφρόνησίν του. Ὁ Καβάφης εἶχε τὸν κόσμον του. Καὶ τὸν ἔδωσε, ἀφοῦ ἀρνήθηκε ὅ,τι ἐνθουσιάζε γύρω του. Χωρὶς νὰ κραυγᾶσει, χωρὶς νὰ χρησιμοποιήσῃ ἀντιποιητικὰ στοιχεῖα, χωρὶς νὰ καταφύγῃ στὰ εὐκόλα κ' ἐντυπωσιακὰ μέσα, χωρὶς νὰ βγεῖ σ' ἐξώστες καὶ νὰ ἐκφωνήσῃ λόγους στὰ πλήθη.

Ὁ Καβάφης δὲν ὑπάρχει ἀμφισβηλία ὅτι εἶναι ἕνας παρεξηγημένος. Ἀλλὰ προπάντων ἕνας τραγικὸς ἄνθρωπος ποὺ ἀστάνθηκε πολὺ καὶ ὑπέφερε περισσότερο, ποὺ ἔσφιξε πολὺ βαθειὰ τὴ ματιὰ του στὸν ψυχικὸ μᾶς κόσμον καὶ κατάφερε νὰ ξεχωρίσει μεγάλες κ' αἰώνιες ἀρχές. Ἐμεινε ἀπάνω ἀπ' ὅλα, ἀφοῦ τὰ γνώρισε, τὰ ἐκτίμησε καὶ τ' ἔζησε ὅλα. Καὶ εἶπε πολὺ λιγότερα ἀπ' ὅσα μποροῦσε νὰ πεῖ ἕνας ἄνθρωπος μὲ τὴ φιλοσοφικὴ του διάθεσι. Βέβαια, τὸ ἔργο του δὲν ἐνθουσιάζει. Ἀλλὰ κάνει κάτι καλύτερο, προπάντων σ' ἕνα τόπο ποὺ τὸν κατῆσθραν οἱ ἐνθουσιασμοί, τὰ μεγάλα λόγια καὶ οἱ εὐκόλες ἀποφάσεις: προετοιμάζει τὸν ἄνθρωπον γιὰ τὶς μεγάλες περιπέτειες, γιὰ τὰ φοβερὰ διλήμματα, γιὰ τὶς κρίσιμες στιγμὲς, καὶ τὸν ὀπλίζει μὲ τὴν καρτερία καὶ τὴν ἀξιοπρέ-

πειὰ ποὺ πρέπει νὰ ἔχει ὅποιος δὲ θέλει νὰ ποδοπατηθεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ.

Ἡ ἐμφάνισις ἐνὸς ποιητῆ μὲ διάθεσι, μ' ἐκφραστικὸν τρόπον καὶ μὲ πιθανὴν ἐπίδρασι τόσο διαφορετικὴ ἀπὸ κείνην ποὺ ἱκανοποιοῦσε ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια τοὺς μορφωμένους μας, δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ εἶναι ἕνας αἰφνιδισμὸς. Κι' ἀπὸ τὸν αἰφνιδισμὸν αὐτὸν οἱ μορφωμένοι τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς σημερινούς, βγήκαν κάτι περισσότερο ἀπὸ ζημιωμένοι: οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, ἔδειξαν ὅτι δὲν ἦσαν σὲ θέσι νὰ νοιώσουν ἕναν ἀληθινὸν ποιητῆ. Ἡ περίπτωσι δὲ σηκώνει δικαιολογίες. Ὁ Καβάφης εἶναι ὁ προσωπικώτερος μεταπολεμικὸς ποιητής. Κι' ὁ μόνος ποὺ μπορεῖ νὰ κριθεῖ χωρὶς συγκριτάβασιν ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἂν, φυσικῶς, τὸν μεταφράσῃ μ' ἀγάπη καὶ μὲ κέφι ἕνας καλὸς ξένος λογοτέχνης.

Ἄλλ' ἂν οἱ μορφωμένοι μας ἔκαθαν ἕναν αἰφνιδισμὸν, οἱ ποιητῆς μᾶς βρέθη- κιν ἐμπρὸς σὲ μιὰ σκληρὴ ἀρνησιμότητα ποὺ δὲν εἶχαν τὴ δύναμιν νὰ τὴ δεχτοῦν. Τὸ ἔργο τοῦ Καβάφη δὲν ἦταν ἡ συνέχισις ἄλλης ἐργασίας, δὲν παρουσίαζε τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὰ τραγούδια ποὺ προκαλοῦσαν τότε ἀπεριόριστον θαυμασμὸν, δὲν ἔβγαινε ἀπὸ τὴν παράδοσι. Ἐρχόταν — χωρὶς νὰ ὑπάρχει καμμιά προειδοποίησι — γιὰ νὰ δώσῃ ἀφορμὴν σὲ συζητήσεις ἐπικίνδυνες, σὲ ἀμφισβητήσεις καὶ σὲ ἀναθεωρήσεις ἀξιών. Ἄν πειροσισιζόταν τὴν ὥρην ὁ Καβάφης, εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν θὰ εὗρισκε ἀντίδρασι. Ὅλοι ζητοῦν εὐθύνες, ὅλοι ἀισθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ κίμουν τὸν πνευματικὸν ἀπολογισμὸν τῆς ἐκατονταετίας, ὅλοι καταλαβαίνουν ὅτι ἀρκετοὶ λογοτέχνες μᾶς, ἀπὸ τοὺς πιδγνωστούς καὶ τοὺς πιδ ἔνδοξους, ἔπρεπε νὰ εἶχαν κάψει ἀπὸ καιρὸν νὰ γράφουν καὶ νὰ μὴ στέκονται ἐμπόδια μὲ τὴν ἐπίδρασίν τους. Καὶ κανεὶς δὲ δέχεται ἀνεξέλεγκτα αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει κ' αὐτὸ ποὺ γίνεται ὁλοένα. Σὲ μιὰ γενεὰ μὲ ἀξιώσεις καὶ πνευματικὴς ἀνάγκης αὐτοῦ τοῦ εἴδους, σὲ μιὰ γενεὰ ποὺ σκέπτεται πολὺ καὶ τραγουδάει λίγο, θὰ εὗρισκε ὁ Καβάφης φίλους καὶ θαυμαστές. Ἐργάστηκε ὅμως μᾶζι μὲ μιὰ γενεὰ ποιητῶν, μὲ τοὺς λυρικοὺς ποὺ ἦταν ὄρμητοι τὸ 1900 κ' ἔπαιζαν ρόλο πνευματικῶν ὁδηγῶν. Καί, φυσικ-

κά, δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ περάσει τὰ πιδ καλὰ καὶ γόνιμα χρόνια του ἀνάμεσα σὲ δισταγμοὺς καὶ σὲ ἀντίδρασι. Ἀλλὰ στὴν ἀντίδρασι αὐτὴ βλέπω τὸ μόνον δικαιολογητικὸν γιὰ τὴ γενεὰ τῶν λυρικών ποὺ δὲν τὸν κατάλαβαν: Ἦταν ἀντίδρασι ποὺ

ἐπήγαξε ἀπὸ τὸ θυμὸν ποὺ προκαλεῖ ἡ ἀρνησιμότητα — καὶ εἶπαμε ὅτι ὁλοκληρὸν τὸ ἔργο τοῦ Καβάφη εἶναι μιὰ ἀρνησιμότητα, — καὶ ἀπὸ τὴν κωμικὴ καὶ ἀδικαιολόγητη, ἀλλὰ καὶ ἀκλόνητη πεποίθησι, ὅτι ὁ νεοελληνικὸς λυρισμὸς εἶχε ἀκολουθήσει τὸν καλύτερον δρόμον.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΜΕΡΙΚΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ἀπόσπασμα ἀπὸ ἀνέκδοτη αὐτοβιογραφία του.

«Εἶμαι Κωνσταντινουπολίτης τὴν καταγωγὴν, ἀλλὰ ἐγεννήθηκα στὴν Ἀλεξάνδρεια — σ' ἕνα σπίτι τῆς ὁδοῦ Σερῆρ — μικρὸς πολὺ ἔφυγα, καὶ ἀρκετὸ μέρος τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας τὸ πέρασα στὴν Ἀγγλία. Κατόπι ἐπεσκέφθην τὴν χώραν αὐτὴν μεγάλην, ἀλλὰ γιὰ μικρὸν χρόνον διάστημα. Διέμεινα καὶ στὴν Γαλλία. Στὴν

ἐφηβικὴ μου ἡλικίαν κατοίκησα ὑπὲρ τὰ δύο ἔτη στὴν Κωνσταντινούπολι. Στὴν Ἑλλάδα εἶναι πολλὰ χρόνια ποὺ δὲν ἐπῆγα.

Ἡ τελευταία μου ἐργασία ἦταν ὑπαλλήλου εἰς ἕνα κυβερνητικὸν γραφεῖον ἐξαρτώμενον ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Δημοσίων Ἔργων τῆς Αἰγύπτου. ἔβρω Ἀγγλικά, Γαλλικά, καὶ ὀλίγα Ἰταλικά.»

Ὁ Καβάφης πέθανε σὲ 29 Ἀπριλλίου 1933, στὴν Ἀλεξάνδρεια.

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ ΚΑΙ ΣΙΑ, ΕΚΔΟΤΑΙ
Βιβλιοπωλείον τῆς "ΕΣΤΙΑΣ", ὁδὸς Σταδίου 46 Α, Ἀθῆναι

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ
τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

ΑΠΑΝΤΑ

Σειρά ἀπὸ 35 ὁμοιόμορφα, πομπότατα βιβλία, περιέχοντα
μυθιστορήματα, διηγήματα, θεατρικὰ ἔργα κτλ.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ :

«Ο ΚΑΤΗΦΟΡΟΣ», ἀθηναϊκὸ μυθιστόρημα, Δοχ. 50	
«Ο ΚΟΣΜΑΚΗΣ» ἓνα μυθιστόρημα εἰς τέσσαρα βιβλία :	
1. «ΤΟ ΠΡΩΤΟΕΥΓΙΝΗΜΑ» Δοχ. 25	
2. «ΤΟ ΚΕΝΤΡΟΝ» » 25	
3. «ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΟΝΕΙΡΑ» » 25	
4. «Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ» » 25	
«ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ» » 35	

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1841

Κεφάλαια Μετοχικὰ καὶ Ἀποθεματικὰ Δοχ. 1.205.000.000.—
Καταθέσεις τῆ 31 Δεκεμβρίου 1932 » 7.841.000.000.—

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΕΙΣ ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΕΝ ΑΙΓΥΠΤῳ
Κάιρον, Ἀλεξάνδρεια, Ζαγαζίνα

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος ἐκτελεῖ πίσσης φύσεως τραπεζικὰς ἐργασίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν ὑπὸ ἐξαιρετικῶς συμφέροντος ὄρους.

Δέχεται δὲ καταθέσεις (εἰς πρώτην ζήτησιν, ἐπὶ προθεσμίᾳ καὶ τιμηνηρίῳ) εἰς δραχμὰς καὶ ξένα νομίσματα μὲ λίαν εὐνοϊκὰ ἐπιτόκια.

HELLENIC BNK TRUST COMPANY

NEW-YORK, 51 MAIDEN LANE

Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, συμφώνως μὲ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας τῆς Νέας Ὑόρκης, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἑλλήνων.

Κεφάλαια ὀλοσχερῶς καταβεβλημένα . . . \$ 1.500.000.—